

The Project Gutenberg eBook of Rejtelmek (2. kötet), by Sándor Bródy

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Rejtelmek (2. kötet)

Author: Sándor Bródy

Release date: August 11, 2014 [EBook #46563]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Albert László, Gábor Hesz, Robert Mouris and the Hungarian Distributed Proofreading Team (<http://dphu.aladar.hu>) from page images generously made available by the Google Books Library Project

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK REJTELMEK (2. KÖTET) ***

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [161.](#) oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://books.google.com/books?id=yV9GAAAAYAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

REJTELMEK

IRTA

BRÓDY SÁNDOR

II. KÖTET

BUDAPEST

A MAGYAR NYOMDA KIADÁSA

1894

MAGYAR NYOMDA, BUDAPEST, JÓZSEF-KÖRUT 47.

Mari.

- Nem szabad, meglátják.
- Kik, a madarak?
- A madarak.

Csakugyan, egy apró sármány előttük a homokban, egy csoport pipiske fölöttük az orgonabokron, tolakodó vigsággal nézett rájuk.

Apró szemükkel beszéltek is.

«Nini, milyen különös, hát ezek a szörnyű nagy valakik mit csinálnak?»

-5-

-6-

-7-

Egy kis leány volt, meg egy magas fekete ur. Csókolódtak, azt csinálták. Előszörre cselekedték, hát egy kissé szertartásosan ment a dolog. És azonfelül a leány most csókolt meg idegen férfit először életében. Olyan boldog volt, hogy majd leroskadt az izgatottságtól, de az első roham után már tudta védelmezni magát. Az ut sűrű bokrához támaszkodva, maga elé kinyújtotta keztyűs kezeit:

- Csitt, már itt vannak, valaki hallgatódzik.

Ő hallgatódzott pedig. Aranyos barna szemeit megerőltetve, nézett szét a szigeten. Beteg nem volt már a tölgyek alatt. Költöző madarak csaptak zajt utikészülődéseikkel és őszi napfény kutatott a hervadt lombok között: van-e még valahol élet, vissza kell-e térnie még? Mehetett aludni bátran, pusztulás volt már mindenfelé. A rózsaligetben rothadtak a kései rózsák, mielőtt kinyíltak volna. Nehéz, édes illatukat beszívta a leány és szinte sirhatnékja támadt. Olyan boldog volt, hogy szőke pillái alól egyszerre kigyöngyözött a sírás. Nem védte magát többé és a férfi nem támadta ismét. A lány, anélkül, hogy kérdezték volna, mondta:

- Szeretem, régen, nagyon.

Csak kezet fogtak egymással, mert a szigeti lóvonat zörgését hallották már. A sárga fák között, a kupében: a leány édes anyjának piros kalapja és apjának kövér, fehér arcza volt látható.

Visszafordultak, a leány kiáltá az érkezők felé:

- Apa, mama, ugy-e, hogy mi hamarabb itt vagyunk!

I.

Estefelé hagyták ott a szigetet és nem mentek haza, hanem egyenesen Rennerékhez. Gyalui egészen a kapuig kísérte őket és ott nagyon udvariasan elbucszott a leánytól.

- Isten önnel, Mari nagysád!

A nagysádnak egy kissé zokon esett, hogy azt kellett mondani:

- Jó napot, Gyalui ur! A mikor azt szerette volna mondani: Isten veled, édes! Avagy még ezt sem, hanem egyszerűen, szó nélkül elmenni vele oda, a hová ő megy. Sétálni, járkálni, beszélgetni folyton, örökké!

Szinte boszusan lépett be asszony-testvére lakásába. De a lakás különös csendessége egyszerre visszazökkentette mindennapi hangulatába. A szobák ajtai zárva voltak, a cselédek sehol. Kopogtatniuk kellett. Testvérenek férje jött ki, rideg, de mosolygó arczczal:

- Megtörtént, mikor elmentetek, váratlanul.

- Fiu? - kiáltott a mama és egy rántással lelökte magáról felöltőjét és kalapját.

- Az.

- Ágnes?

- Jól van.

Mindnyájuknak az arcza egyszerre mosolygóssá vált, csak az öreg Bóta járt rosszkedvűen föl és alá. Négy év alatt már a negyedik gyerek. Némi szemrehányással nézett leánya férjére.

Az anya rohant, a többiek lábujjhegyen lopózkodtak be a gyermekágyas szobába. Odaléptek az ágyhoz, de megrettenve hőkölte vissza, a szegény asszony egy fél nap alatt, a mióta nem látták, szinte fölismerhetlenül megváltozott, mintha festett márvány lett volna az arcza, olyan élettelen, annyira melegség nélkül való. Kezeire nézett és nem törődött semmit a környezettel, sem a családdal. A tudós asszony mindenfélét hadart a fülébe, hogy el ne aludjon. Az anyja is odaállt mellé és könyes szemmel rikoltotta:

- Aludni nem szabad, nem szabad elaludni!

- Miért nem? - kérdé halkán a leány.

Nem felelt neki. Odament hát a kis csudához, az ujszülöthöz, nézte egy darabig és bár egy kissé iszonyodott tőle, kivette a bölcsőből és csitította, a míg bejött a dajka. Nagyon különösen érezte magát, félt. És nagyon örvendett, a mikor kiküldték, hogy a harmadik szobában zajongó gyermekeknek adjon vacsorát. Itt maradt ezentul, megmosdatta, lefektette a kicsinyeket, aztán minden elcsendesülvén, az asztalhoz ült, olvasni kezdett. De nem tudott, az utczán vágató bérkocsik minduntalan megrezegtették a fővárosi ház vékony falait és ez idegessé tette. Azonfelül sógora is bejött, megnézni, hogy alszanak-e a gyermekek. Hozzá is szólt egy-egy szót és megsimogatta a hamvas barna haját, mely oly nagy volt, hogy ilyenkor már le kellett eresztenie, különben a feje fájdukt meg. Testvére férjének e gyöngédsége most boszantotta, ráütött a kezére mérgesen.

- Hagyjon békén, magának most még tréfálni van kedve!

- Nincs! - mondá a férfi és hangja reszketett, szemei tele voltak könnyel.

- Ágnes rosszul van?

- A jó Isten tudja.

A jó Isten! A leány torkát iszonyu fájdalom fogta össze. Balsejtelmei támadtak: mintha a betegágyas szobájában minden elcsöndesült volna.

Az ijesztő csendet hirtelen kitörő lárma váltotta fel.

A lármából kivált édes anyja hangja: «Csak aludni ne hagyjátok, csak aludni nem!» A tudós asszony is ordított, az ujszülött különös, nem is emberi hangon sirt folyton. Majd felhallatszott a Renner kemény, szinte parancsoló hangja, a mint szólongatta feleségét:

- Ágnes, Ágnes!

Iszonyu volt ezt hallgatni; mindenki beszélt, de a kihez beszéltek, néma volt. Ha sirt, ha legalább nyöszörgött volna!

Nem tudott többé uralkodni magán és daczára, hogy már idegen orvosok is voltak a szobában, besettenkedett a betegágyas szobába és odaállott azok közé, kik testvére szemeiről erőszakkal kergették a tolakodó, a halálos álmat. De hiába kiabáltak, sirtak, hiába rázták kiaszott karjait és mindhiába interveniáltak az orvosok: az asszony aludni akart. Semmi mást, csak aludni minden áron. Kis szőke feje egészen elveszett a fehér párnában, szemhéjai minduntalan becsukódtak és ha a nagy lármára felrebbentek újra: olyan különös idegenkedéssel nézett a körülte állókra, mintha valami más világból jönne és nem értené azokat a jelenségeket, melyek körülötte riktak, mozognak, orditnak.

- A szivmüködést kell erősíteni! - mondá ki elvképpen az egyik doktor-professor. Hozzá is fogtak az elv alkalmazásához, de minden siker nélkül. Egy másik doktor más és igen okos elvet mondott ki, de alkalmazni nem lehetett. Egyáltalán nem lehetett mitsem tenni az asszony akarata ellen, olyan erős volt az.

Elmentek hát az orvosok kevésbé ünnepélyesen, mint a hogy jöttek. A férj kikísérte őket az előszobába és ott neki, mint kollegának, latin műszavakkal megmagyarázták, hogy itt egy fölöttébb érdekes és speciális kóreset előtt állanak, a melyről mindannyian irni is fognak a budapesti és bécsi orvosi szaklapokban. A professor - a ki mint nőgyógyász a legudvariasabb ember volt a fővárosban - megjegyezte még, hogy «ő nagyságára nézve a mostani tünetek alighanem végzetes irányuak!»

A férfi arczáról eltűnt a mosoly, a mint újra belépett a betegszobába. Így nem látták még soha őt, fehér fogait mindig mutogatta: jó és rossz helyzetben, a mikor halálosan dühösködött és a mikor örült.

Egy állandó mosolygás volt az arczára nőve és ez most hirtelen lehullt, mint egy lárva. Mindnyájan megrettentek és a félelem ez érzése elfojtotta minden hangjukat, elfojtotta még léleketüket is. Csakugyan halálos csend borult a nagy fővárosi házra és benne a pompeji vörös színnel kárpitozott hálószobára. Pihentek a kocsik is, a falak rezgése is szünetelt.

Az asszony felhasználta a relativ csend e pillanatát és átszállott az abszolút csöndbe.

*

A temetés után mindnyájan ide jöttek vissza. Leültek a nagy szalonban, a hol az anya és apa szinte eszméletlen állapotban sirtak. Marinak volt annyi ereje, hogy kimenjen a gyerekek közé, a kik nagyon kicsinyek voltak még és a szakácsnét majd lehúzták az ennivalóért. Szerette volna őket megverni, mert anyjuk halálán nem sirtak. És szívet halálos kín szorongatta, mert legigazabb és legmélyebb gyászának közepette: minduntalan megérinté egy szelid édes kép: a sziget sárga utja, a madarak, a férfi... Maga az érzés, melylyel akkor tele volt, csaknem egészen elszállott belőle. Mégis tele volt maga ellen váddal, hogy most emlékezik rá és nem tud nem emlékezni, hiába akarja feledni minden áron. Megborzadt magától és szinte gyűlölettel gondolt a férfira, gyűlölte magát is, a boldogságot is, a mit akkor érzett, a mikor Ágnes nyomorult kinok közt vajudott ágyán. És a mig így sanyargatta magát, ilyen örületes eszméi támadtak: vajjon nem azért kellett-e testvérenek meghalnia, mert ő boldog volt ezekben a napokban?!

Csukló sirás fogta el és így állott a gyermekek között, a kik körülrajongták. Nem hallotta, mit gagyognak azok és nem vette észre, a mint sógora bejött és beszélt hozzá. Egészen átadta magát a fájdalomnak és ez megkönnyebbitette.

Este felé már tudott a gyerekekkel bánni. Az egyiket altatta, a másikat étette. A következő napokon mindjobban kevesbedtek a könnyei és egész rajongásával a kis árvák gondozására adta magát. Folyton közöttük volt, velük egy szobában hált és leste azt, aki csak egy cseppet is kemény legyen hozzájuk. Jaj lett volna annak!

Minden előleges megbeszélés, minden kérés nélkül átköltözött ide és nem törődött többé semmivel, csak a gyerekekkel. És dühös volt, valahányszor a férj ezért hálálkodott.

Egyszerre azonban megrettent, hallotta, a mint ágyazás közben a szakácsné beszélt a szolgálóval:

- Hát elveszi az ur?

- Hogyne. Ennyi gyerekekkel csak nem maradhat így.

- De a felesége testvérét! A pap se engedi.

- Nálunk szabad. Még jobb is, legalább ez nem lesz mostoha hozzájuk.

Hogy elhalt testvére helyét foglalja el: iszonyodott ettől a gondolattól. Aztán bár nem akart többé ahhoz sem férjhez menni, a kit szeretett – hitszegésnek tartotta, hogy akárki máshoz férjhez menjen valaha. Lány akart maradni örökké és egyszersmind testvére gyermekeinek anyja. De az lehet-e így, a mikor már cselédek is ily iszonyukat beszélnek!? Futni szeretett volna innen és elrejtőzni valahol, de rajongása lekötve tartotta itt.

Megdermedve várta be az eseményeket és a míg lelke egyrésztében újra kinyitott a szerelem dércsipe virága: valójának másik fele csupa sötétség, csupa félelem, csupa fázás. És a gyász második hónapjában a szó szoros értelmében kilelte a hideg, a mikor apja így szólt hozzá:

- Mari, a gyerekeket nem lehet hagyni így... Renner derék, becsületes, jó ember, meg fog becsülni téged!

Anyja sirt és csókolta kezeit, de nem szólt egy szót sem. Ő, mintha meg lett volna halva, a míg apja tovább beszélt:

- Te jó lány vagy Mari és jó testvér, hozzá kell menned!

Tehetetlenül, csüggedten leeresztette a karjait, engedelmesen lehajtotta a fejét – és: végre is hozzáment.

Fél év multán reggel visszaküldte a Gyalui István leveleit, délután esküdött.

Még az estve Bécsbe utaztak, egy szalonkupéban egyedül. Szemben ültek az ablaknál és alig szóltak egymáshoz. A míg a férj megfogván az uj asszony kezét, szólott:

- Nézzen reám, Mari!

Az asszonyka hidegen rátekintett, de egyszerre csaknem elsikoltotta magát. A Renner György mosolygós lárvája ismét nem volt ott arczán. Zöld, komor, elszánt volt, és ebből az arczból kelt ki ez a hang.

- Boldog vagyok! - mondá. - Sohasem hittem, hogy ily boldog leszek!

Iszonyodva nézett rá az asszony, eddig szédült volt, örökké kábult, mint egy álomkóros, most belátta helyzetének egész szörnyűsége perspektíváját. És egyszerre átvillant lelkén a vágyakozás: kiugrani az ablakon, a robogó gyorsvonat hadd marcangolja szét fiatal testét... Majd meg segítségért akart kiáltani ahhoz, a kit könnyelműen, botorul, szive ellenére otthagytott. De ajkainak nem volt hangja, hogy kiálthasson, karjainak nem volt ereje, hogy megragadhassa az ablak zárját. Ott feküdt akaratlanul, tehetetlenül, mint egy cserép virág, kiszolgáltatva annak, a ki le akarja tépni kénye és kedve szerint.

- Rosszul van? - kérdé a férj.

Magához tért és nemet intett fejével. Majd meg minden összefüggés nélkül, halkan szólt:

- Szegény Ágnes!

A férj hirtelen lehorgasztotta a fejét, Mari folytatá:

- Én édes szép testvérem!

Mindaketten, arczukon a rémület kifejezésével huzódtak vissza helyeikre. A nász ez éjszakáján az élő asszony maguk közé földézte a halott asszony alakját, a testvér a testvért. Reszketve nézték a fantómot, mely rejtelmes, fagyasztó, fekete sugarakat lövelt ki magából. Csakhogy míg az asszony félelme daczára rajongással ölelte körül testvére alakját, a férfi mintha menekülni akart volna előle, behunyta szemeit. Szólni akart, talán rárivallni a halottra: «Vissza!» Félénken, megalázkodva nyult a Mari keze után és szárazon mondá:

- Ő elmult, nincs többé! Majd hirtelen megbánva ezeket a rideg szavakat, hozzátette:

- És nem akarhatja, hogy boldogtalanok legyünk.

Nagyon megörült ennek a mondásának és minduntalan visszatért rá, látván, hogy az uj asszony valamelyest megnyugodott mégis. Ettől fogva minden ékesszólásával, minden erejével azon volt, hogy meg ne zavarja annak bús nyugalma és biztató, édesgető szóval csitította. A gyerekről beszélt neki, kezét szoritotta, haját simogatta csendesen. Arczára lassanként visszatért a stereotip mosolygás, most kenetteljes, szinte apai kifejezést váltván. Csak egyszer hagyta el a reáparancsolt nyugalom, valamely hirtelen fellobogott vad tűz elárasztotta egészen és arczából kikelve, rekedten hörgé:

- Szeretlek!

De az asszonyka néma maradt e vallomásra, az izgalomtól, a fáradságtól elgyötörve s összegubbaszkodva elaludt az ülésen és nem is ébredt föl egészen Bécsig. És amikor kiszállott a főváros e zúgó, ismeretlen ember-occeánjába: bár szemei kinyitak, csak folytatta kinos álmát. Járt, kelt, beszélt, evett; szóval élt, de alig tudott róla. Megadta magát a sorsnak, felesége lett egy álombéli alaknak, a míg egy másik álombéli lény tükröződött a lelkében, halványan, szerelmesen.

Renner György megfeszítette minden szellemi erejét, hogy az asszonyka figyelmét elvonja meghalt testvére emlékéről. Ujra akarta butoroztatni a lakást, de Mari nem engedte:

- Az övéi voltak és maga ki akarja dobatni!

Azt akarta, hogy minden úgy maradjon, a mint nála volt, a megboldogult izlése szerint öltöztette a gyermekeket, olyan tárgyakat vásárolt, a melyekről tudta, hogy Ágnes szerette azokat. És így lassankint egy titkos és folytonos harcz keletkezett a férj és feleség között: az első fel akarta égetni minden emlékét, a második meg konzerválni akarta alakját minden áron. A szegény Ágnes arczképével volt tele az egész lakás, annak ruháit viselte és így beszélt a legnagyobb gyerekekhez.

-20-

- Te Lilige, jól megérts: nem én vagyok a te mamád, az meghalt, sirj érte, mindig sirj. Én csak a mamád testvére vagyok és idejöttem, hogy téged ne bántsanak...

Renner nem hallgathatta tovább, durván rárivallt:

- Ne kinozza a gyereket! Meghalt és azzal vége, föl nem támaszthatja többé semmi.

Az asszony szeme szikrát szórt a dühtől és ajka fehér lett, mint a fal, halálos gyűlöléssel vágta férje szemébe:

- Azt beszélem, a mit akarok!

Azt is beszélte, nem lehetett vele birni, nem lehetett leigázni. Például, sohse mulasztotta el megjegyezni, mielőtt lefeküdt volna:

- És egy félesztendő előtt még ő feküdt itten.

Sem rimázkodással, sem veszekedéssel nem lehetett rábirni, hogy más hálólhelyet válasszon.

- Itt róla álmodom! - mondá.

Csaknem minden éjjel álmodott róla és a férjnek mindennap meg kellett hallgatnia, hogy mit.

- Most jót álmodtam. Jól érzi magát. Beszéltem vele, azt mondta, vigyázzunk a gyermekekre. Lillát a fürdetésnél meg ne fázassuk. Mintha kis lányok lettünk volna mindaketten, a mikor még az iskolába együtt jártunk táskával...

-21-

Néha napokon át egyformán álmodott. Nagybárára jót, rémeset csak egyszer.

A férj egyáltalán nem akarta meghallgatni ezt az álmot, de Mari nem hagyta békén, nem szabadulhatott.

Leült hát vele szemben és föltette mosolygós lárváját.

Mari suttogva kezdte beszélni álmait:

- Ültünk a kis szobában mind a ketten és horgoltunk. Vigan beszélgettünk egy darabig, a mig ő egyszerre fölpattant és rám kiáltott: menj innen, ez az én helyem! Kiüldözött a szobából, ki az utcára, kalap nélkül, papucsban, ő meg mezitláb volt, fölbomlott hajjal és kiabálta utánam: «fogják meg azt a... fogják meg az uramat, el akarnak választani a gyermekeimtől, három vég fekete ternóval, négy szál deszkával...» Kiabált, folyton kiabált, el-elbukott a hosszú hajában, majd fölkelt és újra véresen futott tovább. A mig egy fehér szakállu rendőr megkönyörült rajta és így szólt hozzá: Hát mi a bajod lányom, hadd hallom -

- Aztán! - vágott közbe a férj.

- Megmondta, hogy mi a baja, de nem értettem. Egyáltalán nem értettem mit sem, a házak elkezdtek dülöngözni, üvölteni. Iszonyu volt...

-22-

- Mit kéne tenni? - ismétlé halkán a férj. Majd meg egyszerre a düh vörössége futotta át szép, fehér, sima arcát. Valósággal ráordított az asszonyra, a ki fázékonyan, halványan állott előtte.

- Azt kell tenni, hogy ezt nem tűröm tovább, nem fogom tűrni. Ez az örütséghez vezet!

- Az örütséghez?

- Ahhoz. Belekergeti magát is, engem is. És miért, van-e rá ok? És a mi több, aljas gyanúsításoknak tesz ki engem!

- Gyanúsításoknak! Miért?

- Mert az emberek gyanakodók és gazok.

- Mit gyaníthatnak?

- Mit tudom én? A mi nekik tetszik.

Az asszony álmélkodva nézett férjére, a kit ez a beszélgetés, ez a pár perc összetört. Meg is sajnálta egy kissé és szólt:

- Jól van, nem teszem többé, hallgatott.

Ezentul csakugyan heteken át türtöztette magát. Valami látszólagos nyugalom tért a házba, Renner György sem dühösködött többé, de sokkal zárkózottabb lett. Nem kinozta többé feleségét

mindenféle figyelmességgel, szenvedélyes udvarlási módját is abban hagyta. Kevesebbet volt otthon, állítólag azért, mert az egészségtelen tavaszon betegek rendkívül fölszaporodtak. És gyakran féléjjeleken át kimaradt, operációkat kellett végezni – mondá.

- Hát nem reggel operálnak maguk? – kérde Mari.

- Nem! – felelt röviden a férj. Az asszony belenyugodott e rövid válaszba és egyáltalán nem busult azon, hogy egész napokon át magára maradt. Beült a könyvtárszobába és orvosi könyveket olvasott, nagyobbára az asszonyi-nem betegségre vonatkozókat. A technikus terminusokkal persze sok baja volt és mert az alapfogalmakkal sem lehetett tisztában: fantasztikum volt előtte a legegyszerűbb baj. E könyveknél még jobban szerette a friss orvosi újságokat; szivesebben olvasta ezek tudós közleményeit, mint a bellétrisztikus dolgozatokat. Számon tartotta, várta, mikor érkeznek és bár férje egyszer megtiltotta neki, felbontotta mindegyiket és hamarabb elolvasta, mint az. Természetesen, e lapokban is a nőgyógyászati munkákat kereste első sorban.

Junius első vasárnapján, valamelyik orvosi hetilapban egy hosszú és érdekes ilyen közleményre talált. Gépiesen elolvasta a cikket, de nem értette meg. Pedig nagyon szeretne volna ha megérti, mert épp annak a népszerű professzornak a neve volt aláírva, a ki a szegény Ágneszt «gyógyította» utolsó napján.

Elolvasta még egyszer a cikket és megdöbbenve látta, hogy a leírt «érdekes» eset nem lehet másé, csak boldogult testvéreé. Ugyan a név, sőt a kezdőbetű is tökéletesen el volt hagyva, de a beteg alakja, az időpont, a városrész, a jelenvolt orvosok nevei: tökéletesen egyeztek. Félreismerhetetlenül az volt, nem nem lehetett más, ez bizonyosság.

Ujra elolvasta a dolgozatot és csak e harmadszori olvasás alkalmával látta meg annak e pár, dült betűvel nyomtatott sorát:

«egy kollégám narkotikus szerrel való különös ismeretlen módu mérgezés esetét sem látta kizártnak, de e tünetek annyira összeesnek a szívműködés elgyengülésének tüneteivel, hogy vélelmét ő maga sem tartotta megállhatónak és rátért az én álláspontomra, mely...»

Mari megállapodott ezeknél a mondatoknál. Elolvasta azokat újra, meg újra. Végre nem értett belőlük mit sem. Feje mintha egészen üres lett volna, csak egy szó keringett, izzott benne:

«Mérgezés!»

Bizonyosnak tartotta, a mit «az egy kolléga» vélelmezett, de visszavont. Mérgezés történt. Testvérét megölték. Megérezte, megálmodta ő ezt.

«Mérgezés!» forrott, kerengett, tüzelt agyában a szó.

Megölték! De ki?

Maga a tény, hogy testvérét megölték, legelsőbb is ez foglalkoztatta. Nem okoskodott azon, hogy csakugyan így volt-e, hitt benne törhetetlenül.

- Megölték, megölték! – kiáltott föl lelkében hangtalanul, a mig testének minden atomját át-, meg átjárta a legfagyasztóbb borzalom.

Szeretett volna kirohanni az utcára és ordítani mindenfelé: «megölték!» Meglepte egy ösztön, hogy odamenjen a halott sirjához, kivájjja koporsójából és hogy behozza onnan, rátegye ágyára és kiáltja: «megölték!» Sirás, kiáltás, kaczagás lepte meg egyszerre, de sem kérni, sem kiáltani, sem nevetni nem tudott, hangtalanul lezuhant székéről.

A következő pillanatban már ura volt magának, felugrott és vivódásának iránya minden látható átmenet nélkül a gyilkos felé vette útját.

- Ki tette? – kérde magától hangosan.

De nem tudott erről gondolkozni és ismét minden átmenet nélkül arra az időre gondolt, a mikor Ágnes még élt és ő csaknem az egész napot nála töltötte.

E három-négy év előtti napok legkisebb eseményeire emlékezett most vissza. Olyan apróságokra, melyekre közönségesen máról-holnapra nem emlékszünk. A miknek akkor semmi fontosságot nem tulajdonított. Ez apróságok kivétel nélkül akkor is sógora – mostani férje – viseletére vonatkoztak. Mint csókolta meg bucsuzkodás örve alatt, mint lágyult meg hangja egyszerre, a mikor egyedül maradtak. A mikor zongorázott, leült melléje, simogatta a haját, reá hajolt, úgy hogy leheletének forrósága alterálta a játékban is. Az utcán minduntalan találkozott vele és mindent megvett neki, a mit csak akart. Reá kapott egészen, zsarnokoskodott felette és az nemcsak türte, hanem szerette is. Tizennégy éves volt akkor, kergette végig a szobákon, hogy egy kártyán nyert csókot megadjon neki. Ő nem engedte, menekült, mig végre Renner elfogta. Erre ő pofon ütötte. Ágnes megszidta ezért, de Renner nem haragudott, szemei szikráztak, arcza kipirult:

- Még egyszer! – mondá.

Rennernek mulatságot okozott ez a rokon évvődés, őt sem alterálta, csak a mikor látta, hogy testvéreire különösen hat. A férfi is tartózkodóbb lett, igen szigoruan bírálta meg apró nevetlenkedéseit, szekirozta, boszantotta, mindig azzal, hogy mennyire szeretne már férjhez menni.

- Megállj, szerzek én neked egy derék férjet! - így szólt hozzá egyszer és nemsokára csakugyan be is mutatott neki egy érdekes, sárgaképű orvost, a ki szerette volna is elvenni, ő se nagyon idegenkedett volna, de szerencsére édes anyja nem adta hozzá. Egy pár hónap múlva a bemutatás után, ágynak esett és meghalt.

Ez eset után nem kizárta többé a férjhezmenéssel, ellenkezőleg apósának, anyósának egyre azt mondta, hogy: «Mari még várhat, jobb, ha vár!» Valósággal elüzte körülé udvarlóit, az egyikkel gorombáskodott, a másikat diszgusztálni igyekezett, a harmadikat leleplezte az após előtt.

Mért emlékezett most vissza mindezekre? maga is ezt kérdezte magától. Megborzadt, mert valami szivet tépő gyanu támadt föl benne. Egy undorító gondolat, melytől elszédült, mint a madár a kénköves barlang fölött.

- Nem, erre nem gondolok, nem szabad gondolnom, különben megőrülök! - mondá hangosan. Aztán megrémülve a saját hangjától, körülnézett a szobában.

- Ki van itt? - kiáltá.

Senki se felelt, nem volt itt ki sem. A gyermekek játszottak a negyedik szobában.

A gyermekek! Ha ereje van, kirohan hozzájuk és elkiáltja magát:

- Megölték az anyákat!

Szerencsére nem tudott mozdulni helyéről, perczekig tartott az is, a mig óriási erőfeszítéssel az ajtóig vánszorgott és a kulcsot a zárba fordította.

Egyedül akart maradni emberfeletti fájdalmával, melyet csak azért tudott elviselni, mert öntudata gyakran perczekig szünetelt. A mikor újra, meg újra felocsudott: legelsőbb is a tényt mondta el magának. És látta azt minden oldaláról, a legigazabb, majd a legfantasztikusabb világításban. Látta a gyilkost is, a legkülönfélébb alakban. Különféle fejek villogtak fel agyában, jöttek, tűntek, de sorukat minduntalan egy mosolygó, fehér arcz zárta be - a Renner György.

- Ő volt, senki más! - suttopta.

- De miért? - kérde hangosan.

Mindenféle zavaros válaszokat adott magának. Nem tudott ezekből kibonyolódni, nyögve simította meg homlokát:

- Csitt! - mondá. - A gyermekek meghallhatnak valamit.

Kezdett józanodni és a mig kikelt lelkében a boszu halálos érzése: nőttön-nőtt józansága is.

Megállapította magában, hogy egyelőre mindenről hallgat. Nem szól senkinek semmit. De nem hal-e meg a titok súlya alatt, magával vivén azt sirjába? Szüleinek szól. Borzasztó gondolat. Fölkeresi Gyalui Istvánt és annak mond el mindent! Ez az idea tetszett neki, de azért csakhamar lemondott róla.

Egyedül viseli titkát és addig nem nyugszik, mig minden nem világos előtte.

De addig?

- Szinlelni fogok, erős leszek! - mondá magának.

És aztán, ha minden világos lesz?

A bájos, teli, szelid arcz eltorzult, megnyult. Egy torz mosolygás, mint valami árnyék vonult át rajta.

Nem volt többé gyámoltalan, az orvosi lap cikkét óvatosan kitepte és elrejtette zsebébe. Aztán kinyitotta az ajtót. Este kilencz óra volt, várta a férjét.

Az ura csak éjfélkor jött meg. Lábujjhegyen ment át szobáján, bizonytalan lépésekkel, hevesen szivarozva. Az asszony nyitott szemmel, visszafojtott lélekzettel, agyában felülve virrasztott még és a félelem látától most már forró bágyadtság vett rajta erőt. Az egész estét azzal töltötte, hogy megállapodott egy elhatározásban; abban, hogy beszélni fog urával. Mit, hogyan? arról nem gondolkozott még, de hogy megszólítja szokása ellenére mindjárt az éjjel: az még az utolsó pillanatban is szilárd szándéka volt.

Kiszáradt torokkal, kimeredt szemmel bámult most a sötétségben tova mozgó égő pontra: a szivarozó emberfejre. A kis tüzkör mind kisebb lett, Renner a nagy szoba másik végébe ment, eltévesztette szobája ajtaját. Káromkodott, csendes borizü hangon:

- ... So'sincs itt gyufa!

- Csengessen a cselédnek! - szólalt meg gépiesen Mari.

- Fel vagy még? - kérde a férj leglágyabb és legszelidebb hangján. Egészen el volt érzékenyülve, szidta magát, hogy így megzavarja felesége éjjeli nyugodalmát...

- De dolgom volt, fontos dolgaim!

Valahonnan előkotorászott egy gyufát, gyertyát gyújtott, aztán felesége szobájában leült a

divánra. Nem szólt egy szót sem, hanem szivarja mellől időnkint csendesen nevetett. Igen jól érezte magát, azonfelül meglátszott rajta, hogy roppant meg van elégedve magával.

-31-

- Egészen jó napom volt ma! - mondá a hosszú csend után kenetteljesen. - Jó napom lebonyolítottam az éjjel egy függő dolgomat.

Az asszony nem kérdezte: mit? De György mintha hallotta volna e kérdést, megfelelt rá:

- Nem anyagi dolog, csak egy kis, egy igen kicsiny, de súlyos félreértést oszlattam el. Az ember - fájdalom - az ilyesmit egy jó konyháju hotelben végzi el a legjobban. Persze, jó borok is voltak! Meglátszik a szememen? Mit? De mondjad igazán.

- Nem! - mondá az asszony.

- Hiszem, hogy nem. Birom a bort. Csodálatosan birom a cognacot is. Nem ismerek embert, a ki úgy bírná, mint én. Tizenegykor azok már mind oda voltak. A kis doktor operarészleteket füttyült. (Külön szobában voltunk.) Rigolettóból és Hunyadi Lászlóból. Csodálatos szépen, azt meg kell adni. Hanem hirtelen garázda lett, aztán...

Az operákat füttyülő doktor nevének említésére az asszony minden erejét összeszedte és figyelni kezdett. Annyi energiája volt, hogy még kérdezni is tudott:

- Összevesztetek?

- Össze. És hogy min, hogy min! Képzelve el. Ivás közben egyszerre csak félrehuzott és egy impertinenciát sugott a fülembe.

-32-

- Mit?

- Nem lehet megmondani, olyan ocsmányság. Talán legjobb lett volna, ha leütöm, nyomban!

Jó kedve egyszerre elhagyta, dühös lett, csaknem kiabált. Az asszony csitította:

- Csendesen, fölébrednek a gyerekek!

Renner közelebb ment felesége ágyához és visszafojtott hangon, de még elementárisabb dühvel beszélt:

- Olyat mondott, a miért több esztendőre bezárathatom. Tulajdonképpen nem is tudom, miért nem teszem meg, ostobaság, hogy meg nem teszem!

Ujra kiabálni kezdett és nem lehetett mérsékelni többé. A sok ital is kitört rajta a nagy hőségben, arcza fölött is, beszéde fölött is elvesztette uralmát. De hogy mit sugott neki a füttyülő doktor, azt mindig kikerülte, pedig a hogy kerülte, úgy szerette volna el is mondani. Többször belekezdett a mondókába, meg-meg abban hagyta. Ajka, talán akarata ellenére, végre kimondotta mégis, legalább extraktumát a sértésnek. De olyan lassan szólott, hogy felesége nem értette meg.

- Nem értettem, hangosabban; jöjjön ide!

Renner György odatámolygott az ágyhoz és felesége feje fölé hajolva, suttogá:

-33-

- Azzal gyanusított, hogy Ágnes én öltem meg! - A nagy csöndben szinte hangos beszédnek hallatszott ez az elfojtott suttogás. És mintha viszhangzott volna is a vékony falak között:

- ... én öltem meg!

Az asszony visszahanyatlott az ágyra, a férfi pedig előbb körülnézve a szobában, folytatá akaratlan beszédét:

- Hogy megmérgeztem! Hogy én mérgeztem meg. Én, a ki imádtam!

Könyekre fakadt; csuklott, sirt. A részegség kitört rajta egészen, elbeszélt, összebeszélt mindent.

- Ki imádtá a megboldogultat? Én! Ki ölte meg? Én! Hogy illik ez össze, micsoda konzekvencia ez? Itéj fölötte te, kívánom, hogy te itélj: nem a legörültebb gázság-e az ilyen gyanusítás? De ha legalább világosan kimondta volna, a mit gondolt! De a félszájával füttyült, a félszájával meg a fülembe susogott ez a komédiás, ez a haspók ember...

Utánozta, hogy hajolt az a füléhez, hogy csücsöritette a száját kétfelé is. Utánozta hangját, ismételte annak szavait:

- Kollega - mondta - aztán füttyült: fufufü! Tudja-e mit, kollega ur, a ki meghalt, az meghalt. Becses első felesége az életnek megadta azt, a mi az életé. De becsületszavamra mondom - megint füttyült - fufufü! hogyha ön nem kollegám, a professzor ellenére kitartok a véleményem mellett. Én láttam kedves első feleségét az utolsó órában és fogtechnikus legyek, ha természetes halállal mult ki... fufüfü!

-34-

A színészi előadás közben könyei fölszáradtak, hirtelen vigság lepte meg, szinte hetyke lett. Cilinderét hátra csapta fején, erősen gesztikulált:

- Hanem ezzel az emberrel végeztem. Ne kérdezd, hogyan? Alaposan. Nem fog többé füttyülni a fülembe azt mondhatom.

- Mit tett vele? - kérdé alig hallhatólag az asszony.

- Az az én titkom! - felelt a férj.

- Bántotta?

- Oh nem, ez nem szokásom. Egészen jó barátságban váltunk el és ha találkozunk még, mi leszünk a legharmonikusabb szeretettel összekötve.

- Nem hívta ki párbajra?

- Miért?

- Maguk így szokták.

- Bolondság, hisz épp úgy megölhet ő engem, mint én őt! Mit érek velem? Ha ő meghal, ha én meghalok!

- Hát olyan nagy dolog az?

Renner bámulva nézett az asszonyra, aki úgy beszélt, mintha álmában szólana. Megütődött a hangon és ez a szó, hogy «halál», olyan józanító hatással volt rá, mintha a fejét hideg vízbe dugta volna.

- A halál - évődött - a halál igen is nagy dolog. Én orvos vagyok és különösen tudom, hogy milyen nagy. Csodálatos, hogy az emberek nem örülnek meg, ha halálukkal foglalkoznak. De alig van valaki, a ki hiszi, hogy ő is meghal. Én például nem akarok, nem és nem!...

A mámor lassankint elszállott a fejéből és most mégis kiveresedett egészen. Erősen gesztikulált a kezeivel:

- Nem akarok és nem!

- Hátha muszáj?

A férj csodálkozással és rémülettel nézett feleségére. Talán ezzel a kérdésével inzultálni akarta volna.

Majd megfogta a kezét, képébe mosolygott és keményen kérde:

- Talán szeretnéd?

Az asszony elfordult, nem felelt. Renner nem hagyta abba a kérdést, leült az ágy szélére és míg felesége jéghideg kezével játszott, kérde:

- Olvastál az ujságban azokról az asszonyokról?

- Kikről?

- A kik megmérgezték a férjeiket. Mi a véleményed az esetről?

- Semmi.

- Én az asszonyok pártján vagyok, ha nem szerették az urukat többé, jól tették... Mert ez a kérdés: szeretem vagy nem szeretem? Ha nem szereti: eltávolítani joga van. Ha nem lehet másképp, akár a legbrutálisabb eszközzel...!

Az orvos nyugodtsága most már teljesen visszatért, csak imitálta a mámoros embert. Szentelen szárazsággal beszélt, erősen meghangsúlyozott minden szót és ezenközben úgy összeszorította a felesége kezét, a hogy csak tudta. Majd meg nagy alázatosan az ajkához, homlokához nyomta lágyan, hizelegve. Simogatta, megcsókolta minden ujját külön-külön. Az asszony hagyott magával tenni mindent, mintha karjai, kezei nem az övéi volnának többé. Lelke szinte különvált testétől, avagy e rettenetes hajnalban ő maga oszlott két részre; egy álmos, hideg asszonyra és egy másik hatalmas lényre, a ki gyászának, borzalmának és boszuvágyának kinjai alatt nyög, sikong. De sokáig nem tudta volna már kiállani e rettenetes kettéosztódást. Úgy érezte, hogy megful, elájul, ha még tovább tart e beszélgetés. Szerencsére az ablakok függönye mindjobban fehéredett, a gyerekszobában pedig a legkisebbik leány hangos sirással köszöntötte a hajnalt.

Renner ásitva nézte meg óráját.

- Hajhó, későn van! Aludni is kell... Homlokod csókolt a feleségét és elment aludni.

Egy félóra múlva Mari felugrott és egy kissé félrehuzva az ajtó függönyét, belesett férje szobájába.

Renner György le se feküdt még. Állott a szoba közepén, zsebébe mélyesztett kézzel, erősen szivarozva.

Az asszony meglapult az üveges ajtó mellett. Nem lélekzett, nem látott, nem élt többé. Egész mivolta a boszuvágy ösztönévé alakult át. Egy tigris párja szállt át szép, gyengéd testébe. Aranybarna, lágy-fényű madonna-szemek - a szoba e mély sötét részében - foszforeszkáltak a dühtől.

Berugni az ajtót, rárohanni és megfojtani: erre érzett erőt e pillanatban. Ennek a vágya járta át olyan erővel, hogy elfeledkezett szüleiéről, a gyermekekről, magáról, még elhalt testvéréről is. És ha teste engedelmessé vált volna az emberölés ez elementáris szenvedélyének: a következő pillanatban ott térdelt volna férjének hörgő mellén. De nem tudott mozdulni helyéből, halálos

ellenségének fekete alakja a mindjobban fehéredő szobában: hipnotizálta. Rámeredt, nézte, mit tesz. Mint mozdul meg most, mint huz ki zsebéből egy revolvert, mint fogja annak aczélcsővét szájába, most elmosolyodik, eltorzul az arcza, majd megrémülve veszi ki szájából a fegyver csővét.

Az iszonyatos pantomimia igazi színjátékká változik át. A dráma hőse elérkezett szenvedélyének forró pontjához: beszélni kezdett. Mari egész világosan hallja a rekedt szavakat, a néma pisztolylyal való párbeszédet:

- Nem akarok és nem! - susogja az ember és gyávaságának paroxizmusában undorral dobja el a pisztolyt. De nem tud rá nem nézni és mint utálatos szörny felé, úgy néz a kedves, csinos, finom csecsebecsére. És az visszanez rá: pedig szeme nincs; szól hozzá: ajkak nélkül; vitatkozik vele, daczára, hogy öntudata sincs. Avagy nem ő beszél, nem is ő vitatkozik, nem ő néz, hanem valami anyagi hüvelyétől megfosztott szellem, mely lakástalanul bolyong a világ fölött és hol ebben, hol abban a tárgyban vállal magának lakóhelyet. És mindaddig ott marad, a míg egy erős emberi akarat nem exorcizálja!

-39-

Renner György hamar végzett vele. Dühösen dobta el szivarját és szólt:

- Még csak ez kéne! Ajhaj, majd - holnap!

Elásította magát, hamarosan levetkőzött és bebujt az ágyba.

Reggel lett; a leeresztett függönyön keresztül beszűrődött nap tejfehér sugarakkal árasztotta el a szobát, az asztalt, az ágyát, az ágyban nyugodt fejét az alvó férfinak. Elért az ajtóhoz is és átjárta a még mindig ott álló asszonyt. A meleg sugarak fázó érzést keltettek benne, megborzongott, fölébredt, félreállt.

Eszébe jutottak a gyerekek. Hamarosan felöltözködött és átment hozzájuk.

Csak a két éves kis fiu aludt még. Péterke, azaz Pityó, a «kitanult», a ki éjszaka nem szeretett aludni, inkább játszott és nem hagyta aludni a cselédeket sem. Édes álma csak napvilággal volt. A miért is közönségesen grófnak nevezték. A legyek mászkáltak rajta, de ezt nem bánta. Igaz, hogy a legyek is mintha lábujjhegyen jártak volna az édes kis betyáros, bársonyos arczon.

Pityó a felső fiókban aludt, alul Bibiczi - igazi nevén Mária - medítált. Különös karakter volt ő nagysága is, szelid, nyájas, jó, nem falánk, nem nagyon játékos, de beteg a színes tárgyakért meg a papirosért. Egy ingben, de a piros cipőjében feküdt, nem lehetett róla az este levetni. Egyik kezével marisgálta a papirosot, a másik kezével magához szoritotta a reggeli ujságot, melyet mindig ő szokott legelőször is elolvasni.

-40-

Lilli, a legnagyobb, már felöltözött reggelizett. Rövidlátó létére egész kövér képével belebujt a findzsába és a mikor fölnezt, a mikor mindennek vége volt, úgy nézett szét a szobában, mint a ki egy bölcs és nagy dolgot cselekedett éppen. Nem is állt szóba senkivel, csak az ujszülöttel, a legkisebbik testvérrel, a ki kocsiban feküdt és állandó foglalkozását folytatta: nézte a saját maga piczike ujjait és igen örült és igen boldog volt, látván, hogy ujjai mozogtak.

A szobában csend, két boglyas cseléd bóbiskol a kocsi mellett. A nap sorra járja a szoba minden tárgyát és sorra elfoglal minden zugot. Végre elér az alsó fiókba is és a kis gróft költsögeti. Az meg kapja magát, álmában szépen hasra fekszik. Hangos lélekezése olyan édesen veri föl ezt a csendességet, melynek különben is azonnal vége, a mint belép Mari mama.

Pityó fölébredt és sirva követelte a reggelijét, Bibiczi ordított a függöny sárga gombjáért - teljesen összegyűrve immár az ujságot. Lilli odabujt hozzá és a szőke fejével el akarta dönteni és kaczagott teljes szívéből, mert a Mari mama tette magát, hogy meging. A csecsemő is ismerősen mosolygott rá, a mint fölője hajolt és megcsókolta a mutató ujját, melyet a cselédek «kis katoná»-nak neveztek. (Ismeretlen okból.)

-41-

Az asszony egyszerre meglágyult, egészen átváltozott ebben a levegőben. És egy pillanatig nem jutott most eszébe, hogy ezek egyszersmind annak a gyermekei is, a kit ő szívében halálok halálára ítélt. Mosolygott az édesekre, szeretete volna a keblére ölelni mind.

És elfutni velük...

Ölébe vette Péterkét és míg az hajával játszott, megnyugodott egy kissé és most már minden láz nélkül rendezhette kusza gondolatait.

Legelsőbben is azzal jött tisztába, hogy egyelőre egyedül kell elviselnie iszonyatos titkának súlyát, nem szabad szólnia senkinek.

Hevesen magához ölelte a kicsikét, könnyes szemmel nézte a többit, felsóhajtott és így szólt magában:

«Ezekért türnöm kell mindent, ha megfulladok is!»

Aztán egész világosan látta azt is, hogy valamely elhamarkodott cselekedete csak hasznára válnék a férjnek és az kisiklanék boszuja alól. Mit is tudna rábizonyítani most? Vizsgálta, számolgatta, részletezte magában.

-42-

Egyetlen erős bizonyítéka a gyilkos ellen: álma, szubjektív érzése, egyéni meggyőződése. Esetleg szolgálhatna még bizonyítékkal az operákat fütyülő doktor, ha ugyan az nincsen elhallgattatva. Bizonyítékul szolgálhatna még - a hideg verejték borította el ennél a ki se fejlett

gondolatánál – talán teljes bizonyossággal szolgálna testvérének exhumálása.

A bátortalanul gondolkodó fiatal asszonyt egyetlen nap ennyire energikussá tette. Ilyenekre tudott gondolni már. És ilyen módra füzte tovább gondolatait, ha fázva, ha elalélva, ha félig halva is:

«És ha meglesz, ha minden bizonyos – így szólt magához – mi lesz akkor!» Megdöbbsent, elérvén boszuvágyának céljához. De csakhamar visszatért energiája és diadalmasan kiáltott föl bensejében:

«Meg fog lakolni!»

«És testvére? Örökre néma, örökre halott!...»

«És ezek a gyermekek itt? Egy gyilkos gyermekei örökre megbélyegettek!»

Gondolatai megint összekuszálódtak. Nem volt ezekből ut kifelé, csak egy.

Ha ezeket a gyermekeket elvinné anyjukhoz és ő maga is elmenne testvére után.

-43-

Az időnek egy meghatározhatatlan, mert oly kicsiny perczenetéig táplálta csak ezt a gondolatot. Az élethez való akarat sokkal erősebben lüktetett benne és százszor szent volt előtte a kicsikék élete.

Nem, kibontakozás nem volt ezekből! Minden gondolat egy új vaskampó volt, mely belevágódott lelkébe. És még sem rogyott le, járt-kelt, beszélt, segített öltöztetni a gyermekeket, végezte házi dolgait. Csak attól rettegett, hogy édesanyja, szokása szerint, benéz hozzá délfelé.

Leszökött előle az utcára. És a körut lármája, láza, mely ebben az időben tetőpontját érte el: megnyugtatólag hatott rá. A kiállhatatlan zaj elkábitotta fejét, a nagy tömeg elvette tőle énjét, beleolvastotta magába. És a kinjaiban vergődő asszony lassanként nem lett egyéb, mint egy színes pont a nagy tarkaságban.

Vagy egy óráig bolyongott így, a míg gépiesen hazafelé tartott. Ismeretlen utcákon, kerülve – és keresve valamit. Ismerősökre – szerencsére – nem talált sehhol. Csak egyetlen ember köszönt neki egész útján, édes apjának egykori üzletvezetője, egy különös agglegény, a kit annak idejében elcsaptak, mert bolondosan szerelmes volt Ágnesbe és minduntalan verseket irt hozzá. A jó ember erőnek erejével meg akarta állítani, de Mari hirtelen elfordult tőle és így kisiklott körmei közül.

-44-

Hazaért. A kapuban még egyszer visszafordult a széles és most már csendes utcába. És abban a pillanatban, a melyben a szemközt levő házra tekintett: látta az előtt elmenni Gyalui Istvánt. Tekintetük egy félév óta most találkozott először, el kellett hát mondaniok egymásnak e félév történetét – egy szempillantás alatt.

Vajjon megértették-e egymást? Az asszony megértette a szerelem villamos jelét a férfi komoly szemében, mely szelid szigorral nyugodott rajta egy pillanatig, hogy aztán elforduljon tőle.

Nem köszöntek egymásnak, de azért még mindig érezték, hogy úgy egymáshoz tartoznak, mint régen. De a férfi elhaladt szó nélkül és az asszony nem kiabálta utána:

- Meghalok, segíts, megőrülök, jer hozzám, segíts!

Befordult a kapun, belépett abba a borzalmas házba. Férje ott várta már a terített asztalnál: Leült melléje és adott enni Lillinek.

Az egész ebéd alatt nem szóltak egymáshoz egy szót sem. A férj komoly volt, sőt haragos. Egyszer rá is ütött a Lilli kezére, mert az maga akart venni a tésztából.

-45-

Mari megfogta a gyerek kezét és megcsókolta. Aztán végignézte Renner Györgyöt. Ugy nézte végig, hogy annak a vér egyszerre elhagyta arcát.

Ez a tekintet már egész preczize szólt. És nem volt benne félelem többé, csak iszonyat. És fenyegetés, vakmerő, lenéző, ingerlő. Ez volt benne:

- Tudom, ki vagy!

A férj elfordította fejét és szárazon szólt:

- Komolyan beszélni akarok veled! Egyszer valahára bizonyos dolgokban tisztába kell jönnünk egymással!

Az asszony fölkel és előre ment szobájába.

A férj bezárta utána az ajtót és a kulcsot kivette a zárból. Leült, az asszony állva maradt az ajtónál és rákiáltott férjére:

- Mit akar?

- Azt akarom, hogy szeressen! – szólt Renner György határozott hangon.

Mari gőgös tekintettel mérte végig és nem felelt. Perczekig hallgattak mind a ketten, a míg az asszony ideges hangon sürgette:

- A kulcsot, adja ide a kulcsot!

- Nem adom! - szólalt meg az előbbi határozott és szinte idegen hang. Az asszony idegessége tetőfokára hágott, közeledett urához és kiáltá:

- De én akarom!

Az meg némán intett fejével nemet. Majd meg szóval hozzátette:

- Üljön le nyugodtan. Csak egy pár perczet...

Mari állva maradt és reá sem nézve Renner Györgyre, hidegen, félelem nélkül mondá:

- Végezzünk!

Szótlanul állottak szemben egymással. Az asszony mélységes gyűlölettel nézett végig férjén, az meg zavart, szerelmes, elnyelő tekintettel. Izgatottsága határtalan volt és ajkai reszkettek, ahogy megszólalt:

- Te utálsz engem! Tudom, hogy utálsz, de mért jöttél akkor hozzám?

Be sem várta az asszony feleletét és folytatá:

- Tudom, mit gondolsz rólam, belelátok a lelkedbe. Gyűlölsz! Merjed azt mondani, hogy nem?

Az asszony hallgatott.

- Pedig én imádlak! - suttogá Renner György és a szenvedélytől megnedvesedtek a szemei, kezeit összekulcsolta. Mint egy hű kutya, úgy nézett föl feleségére, a kinek az utálat elementáris érzése összerángatta vállait.

- Imádlak, mindig imádtalak és szeretném megcsókolni lábaidat, melyekkel nyakamra akarsz hágni! Kis lány voltál még, a mikor imádtalak. Kis iskolás leány. Rám mosolyogtál ártatlanul és én őrvongtem magamban, hogy ilyen szenvedély lett urrá fölöttem. Titkolóznom kellett, kinoznom, ölnöm, megfojtanom magamat. És elvettem Ágnest. Hogy valakim légy, őt vettem el. Csakhogy légy valakim. A testvéred volt az enyém!

Fölkaczagott. És ebbe az éles kaczagásba egyszerre belevágódott még egy élesebb hang, egy rettenetes kiáltás:

- És megölted azt!

Reszkette állottak egymás közelében. Testük csaknem érintette egymást. Csaknem egymásra rohantak már. De a férj visszahőkölt a kiáltástól, majd megragadta az asszony kezét és kényszerítette, hogy leüljön. Aztán kezét ajkára szorítva hörgé:

- Igen. Érted, miattad. Te ölted meg, nem én, te kényszerítettél rá, hogy megöljem. Minden napon, minden tekintetteddel te kényszerítettél, te figyelmeztettél rá, hogy ha nem volna ő, most már te lehetnél az enyém. És megtettem...

Közel hajolt feleségéhez és véresre szorította kezeit. Az meg emberfeletti erővel szabadította ki magát karjaiból és teljes erejéből kiáltá:

- Gyilkos, gyilkos, gyilkos!

A bezárt ajtó mögött a bonne leskelődő alakja jelent meg. Elhallgattak, a férj az ablakhoz sompolygott, az asszony az ajtóhoz támaszkodva várt és értelmetlen szavakat suttogott.

Ujra egyedül voltak, nem leskelődött rájuk senki. Renner György közeledett feleségéhez és szemébe vigyorogva szólt:

- Esküszöm, hogy megtettem, menj és kiáltsd ki a világnak.

Kivette zsebéből a kulcsot és betette a zárba:

- Menj és kiáltsd ki a városban, hogy megöltem a feleségemet, érted! - Menj és mondd meg mindenkinek, hogy a testvéred gyermekeinek apja: közönséges hitves-gyilkos. Jelents fel, hurczolj meg, tégy tönkre, ha tudsz!

Megint fölkaczagott:

- Tégy semmivé, ha tudsz. Én nem félek tőled és senkitől. Menj el tőlem, ha mersz! Nem mered megtenni, tudom. Itt maradsz mellettem, ma és örökké.

Menj!

Megfogta az ajtó kilincset. Az asszony nem mozdult. Renner György fölélenkült egészen, bátorság, erő, diadal volt hangjában:

- Menj hát!

Szinte diadalmasan nézett rá a férfi. És az asszony nem tudott állító-helyéből megmozdulni sem. Férjének cinikus vallomása egészen elkábitotta, nem utálta többé, nem gyűlölte mostan, nem is rettegett tőle.

Alig volt eszméleténél és ha az értelem egyet-egyét szikrázott is lelkében, az nem világította be öntudatát. A mit e pillanatokban gondolt, az egészen zavaros volt és kivétel nélkül arra vonatkozott, hogy vajjon nem ő ölte-e meg testvérét csakugyan?

Lassan-lassan világosodott előtte. És most undor fogta el maga ellen: hát ő miatta történt, ő volt az oka...

- Istenem!

Ez az egyetlen szó lebbent el ajkáról ebben a rémületes helyzetben. Ennek a három szótagnak a kiejtésével könnyített magán, ez az «Istenem!» segítette talán, hogy meg nem fult, össze nem roskadt.

Renner György megfogta a kezét és merev, szinte üvegesedő szemeibe nézett:

- Büntársam vagy! - mondá elfojtott gunynyal.

- Büntársa! - ismétlé az asszony, mintha álmában beszélne.

- Nálad nélkül - folytatá a férfi az izzó szenvedély alig hallható, mégis éles hangján - nálad nélkül lettem volna hü férj, odaadó, példás családapa! Te nélküled, mint becsületes ember élhettem volna tovább; ha te nem vagy: megmaradnak álmaim, megmarad számomra az élet, de így nem maradt meg semmi, csak te. De te megmaradsz, téged nem bocsájtalak ki karjaimból. Te egyedül, minden nélkül elég vagy nekem!

-50-

Csókjaival boritá a szinte megmerevült kezeket, térdre ereszkedett az asszony előtt és beszélt, őrvöngött tovább:

- Ha csak te nem lettél volna! És egyre mellettem, egyre közelemben. Futottam előled és mig előled futottam: hozzád közeledtem. Égettél, lázítottál, soha békén nem hagytál. Nem volt álmom: és nem szabadott tudni senkinek, hogy virrasztok. Meg volt mérgezve az életem és mosolyogni kellett hozzá. És évekig türtem mindezt, évekig öleltem egy hideg árnyékot... Meguntam végre, fölháborodtam: boldog akarok lenni! Megöltem!

Valami kis élet tért a szegény asszony félig halott tagjaiba. E szó megrázta újra, kimenekült férje kezei közül. Az meg még most is, újból ismétlé:

- Igen, megöltem! Erőszakosan pusztítottam el, azt akartam, hogy elaludjon örökre és sohase hallja, a mit mi beszélünk majd. Könnyü volt vele elbánni, nem tudott semmiről és nem tud többé semmit. De mi élünk és élni fogunk!

-51-

Önbizalma egészen visszatért, nemcsak diadalmas, hanem boldog is volt immár. Ez az óra, holott bevallhatta bűnét és kibeszélhette mindama sötétségeket, melyekkel lelke telve: a kéj, a boldogság órája volt neki. Ennyi életkedve, ilyen szenvedélyes öröme nem volt talán életében még soha.

Vallhatott! És éppen annak, a kitől legjobban félt. És gyilkosságának bevallásával egyidőben vallhatta be örületes, titokzatos szerelmét.

A szoba csupa nap volt, az ő alakja is csupa nap. A szoba háttérében, az asszony számára is jutott a sugarakból: lecsüggesztett fején szétbomlott haja aranyos fényben uszott.

Olyan volt, mint egy kép. Egy mozdulatlan kép, a mely egyszerre zokogni, fuldokolni kezd.

Renner kiterjesztette feléje karjait és szólt:

- Most pedig parancsolj velem, mit tegyek?

Az asszony megsimitotta homlokát, megtörülte szemeit, visszafojtotta sirását is.

Körülnézett a szobában és tekintete ráesett az íróasztalon heverő revolverre.

Szó nélkül rámutatott és nesztelen léptekkel elhagyta a szobát.

-52-

III.

Mélységes nyugalom borult a házra. Esős, szürke nap is következett. Mari egész nap az ágyban maradt, a gyerekeket sem engedték be hozzá. Bezárkózva aludt. Oly mélyen, hogy az ételt vivő szobalány zörgetésére sem ébredt föl. Estefelé férje is kopogtatott ajtaján:

- Alszik? Nem kél fel?

Felrezzent és félálomban felelte:

- Nem.

- Szép álmokat!

Nem álmodott semmit, sőt másnap reggelre ébredve frissnek, épnek, ruganyosnak érezte magát. Mintha nem történt volna semmi, mintha ez egy nap alatt - a mig aludt - egy esztendő fiatalodott volna. Leánykorába álmodta magát - ébren.

De körülnézett: meghalt testvére ágyában feküdt. Felugrott, hamarosan felöltözködött és átsietett a gyerekekhez. Vigán voltak azok, egészségesek, boldogok.

Leült közéjük és eszébe jutottak az utolsó napok rettenetes élményei. Most már egész világosan tudott gondolkodni mindezekről. És minden küzdelem, minden nagyobb rázkódás nélkül határozott magában.

Egyelőre itt marad a gyermekekkel. Mert az a fő, hogy ezek boldogok, vidámak legyenek. Aztán öreg szüleit is kimélnie kell... rettenetes volna, ha azok most valamit megtudnának, majd lassan, egykor. Talán előbb elköltöznék ők is lányuk után.

Azzal is tisztában volt, hogy milyen viszonyoknak kell lennie ezután férje és közöttük. Borzadt ugyan attól, hogy egy levegőt kell vele szivnia, de elhatározta magában, hogy kell és azzal vége van!

A dacz, a martirok szent és örületes dacza ült ki változatlanul szép hamvas arczára, melyen a sok kin, a temérdek sirás nem hagyott semmi nyomot. Csak szeméi estek be még mélyebben, pedig rendes körülmények között is mélyen ültek benn, az összenőtt, vastag, sötét szemöldök alatt. És fehér, szinte férfias álla, mintha még jobban előre nyomult volna. Haja, mint ilyenkor rendszeren, még szétbomolva feküdt szögletes, de különösen széles vállain. Csakugyan olyan szép volt, mint a hogy fiatal vértanu-asszonyokat ábrázolnak a festők. Avagy olyan, mint a modern képeken a fiatal és szép középkori boszorkák, mielőtt a máglyára lépnének... A kegyetlenség valami kis vonása jelent meg ajkai körül, a nélkül, hogy bensejében tudomást vett volna ez ujszülött izléséről. Egyáltalán sejtelve se volt nagy és elemi benső átalakulásáról, mely rövid napok alatt ment végbe.

Készen volt mindenre; erős és bátor. Oly bátor, hogy a mikor másnap egy unokatestvére jött hozzá látogatóba a vidékről, az nem vett rajta észre semmit. Nagy könyörgésre ugyan, de tényleg mégis elment vele a színházba is, megjegyzéseket tett az előadásra és férjével - a ki pár percze fölment hozzájuk a páholyba - sans gène beszélt, igaz, hogy csak egy pár szót.

A vendég-leány ott maradt náluk egy pár napig és így keveset voltak otthon, hol az öregeknél, hol más rokonoknál látogatóban. Kocsikáztak, képtárlatot jártak és Marin senki nem vett észre mit sem. Nyugodt és zárkózott volt, mint rendszeren és absolute nem törődött azzal, hogy a férfiaknak rendkívül mód tetszett és a hová lépett, utczára vagy színházba! egyszerre egy egész csoportot hozott izgalomba.

- De jó neked - mondá utközben az unokatestvér - te nagyon tetszel a férfiaknak, bolondulnak utánad!

Mari nem felelt semmit, de figyelmes lett e mondásra. És egy pár percz mulván visszatért rá:

- Csakugyan, eddig észre se vettem!

- Bámulatos - szólt lelkesülve a lány - hisz ugy néznek mindig, majd orra buknak!

Mosolyogtak mindaketten. A kisasszony folytatá:

- Pedig van nálad szebb is, de tebenned van valami, a mi megbolondítja őket. Mondd meg, hogy mi...

- Ugyan!

- Nem lőtte meg magát éretted lánykorodban senki?

A rokon nevetett ezen a kissé frivol kérdésen és kurizált tovább az asszonynak, daczára, hogy az egyszerre egészen zárkózott lett.

- Megboszorkányozod őket - mondá - az összenőtt szemöldökeiddel boszorkányozod meg. Mondd meg, hogy mivel, hadd én is!

Még otthon is évődött vele, még a mikor elutazott, a kupéból is azt kiáltotta utána:

- Szervusz boszorkány!

Ahogy a leány elment, újra a régi komorság szállott rá s a házra. Renner idejének nagy részét nem töltötte otthon és vagy gyengédségből, számításból, avagy bátortalanság okán nem maradt feleségével soha egyedül.

Végre is ez kereste az alkalmat. Egy délután a mikor rendelő óra elmúlt, bement hozzá, leült.

- Bizonyos dolgokat - mondá csendesen - el kell végeznünk magunk között.

- Miket?

Mari nem háborodott föl, egészen nyugodtan beszélt:

- Nem akarja magát följelenteni?

- De miért? - szólt meglepetést színelve a férj. Nem akart többé emlékezni semmire. Bizonyára megbánta, hogy vallott. Tette magát, hogy nem érti a kérdést és ismételte:

- De miért?

Mari összeharapta ajkait és nem felelt.

- Jól van - mondá némi szünet után - tudom, mit akar. El akarja hitetni velem, hogy az én rémlátásom, az én szörnyü álmom volt az egész. De nem álmodom többé, ébren vagyok. Tudok mindent. Ha nem volnék gyáva: feladnám, ha erős volnék: magam végeznék vele... Itt maradok mellette, tudhatja, miért maradok mellette. És abban a pillanatban, a melyben erről megfeledkezik, nem leszek gyáva többé. Szerencsétlenné teszek mindenkit: a gyermekeket,

anyámékat, magamat és talán nem segítek mitsem, de megteszem. Testvéremre esküszöm, hogy megteszem!

- Hiába cselekszi, nem hiszi el senki. Bizonyítékai sem magának, sem a világon senkinek nincsenek. A minthogy nem is igaz az egész, nem igaz! Csak a botrány lesz meg és e botrány alatt velem szenvednek az ártatlan gyermekek, talán többet szenvednek, mint én... És bolondnak fogják deklarálni, a családban voltak már esetek, maga is hiszteriában szenvedett egykor... most átalakult, nagyon könnyen alakul át. A fölizgatott asszonyok lelkéről a legtudósabb kollega is könnyen esik, vagy ejthető tévedésbe...

-57-

A doktor megszokott mosolyával kísérte ezt a fenyegetést. Mari nyugodtan hallgatta:

- A bolondok házával fenyeget, jól van, attól sem félek. Nem félek magától, a gyilkától, az aljasságaitól, a mosolyától, csak a szerelmétől irtózom... Nem akarom, értse meg. Nem fenyegetődzöm azzal, hogy a melyik perczen megölel: vége. De akarom, hogy külön éljünk egészen, mindvégig, addig -

- Meddig? - vágott közbe a férj.

- Nem tudom! - felelte az asszony és magára hagyta.

Ezentul külön éltek csakugyan, az étkezésnél se találkoztak mindig. Renner kint élt a világban, Mari pedig minden idejét a gyermekeknek szentelte. Alig ment ki az utcára, elhanyagolta szüleit is. Ha a gyermekek lepihentek, olvasott. Folyton olvasott. Olvasott, a mig szemei kifáradtak és a betű összefolyt kiszökkenő könyüivel. Ilyenkor odaült az ablakhoz és kibámult az éjbe.

Magasan laktak és ablakából, a lipótvárosi házak tetején át a külső gyárvárosba látott. Minek az a városrész, miért az idomtalan nagy malmok, az óriási fekete falak, a folyton füstölgő kémények? Kenyér kell, ruha kell - felelte magának.

-58-

Milyen bolond kicsiségen törődnek az emberek! - jegyezte meg viszont. És bosszantó kicsiség volt számára minden, szürke, sablónos semmiség minden, csak egy volt, a mi fontos, a mi fő, csak egy!

Egészen beletemetkezett ez egybe, minden világi dolog e körül rakódott le. Testvére halálának körülményei érdekelték csak és amíg ezzel foglalkozott, elfeledte magát is, szerelmével, szenvedéseivel, nyomoruságos helyzetével egyetemben.

A gyilkossággal foglalkozván, megdicsőült az önzetlenségben, mosolygott martiromságán, a mig egy pár hét mulván fiatalsága fölébredt és követelte jogait.

Éjjelente most már nemcsak Ágnesről, de arról a fiatal férfiről is gondolkodott, a kit szeretett még mindig és a ki szerette még mindig, ebben bizonyos volt ő is. Csodálkozott hát, hogy az mit sem tud állapotáról. Hisz tudnia kellene, meg kellett volna éreznie, segítségére mért nem jön!

De hisz ő üzte el, ő mondta neki, hogy isten vele örökre! Nem akar tolazkodni és csak messziről vigyáz reá, óvja, őrzi. Meg is fog érkezn, ha szükség lesz rá...

-59-

Nem jött az. Kiment az utcára, akarta látni, nem engedelmeskedett neki a véletlen.

«Jó isten, talán valami baja van!»

Irt Gyalui Istvánnak, röviden, határozottan kérte, hogy jöjjön el, látni akarja.

Másnap délutánra tette a találgát és - Gyalui István nem jött el. Nem sokáig habozott, fölkereste a hivatalában. Kihivatta a szobából.

Nem voltak zavarban. Mindketten nagyon természetesnek találták ezt a látogatást. Megállottak a folyosón - a hol a hivatalnokok serege járt ki s be - a férfi megcsókolta az asszony kezét és mondá:

- Nem mehettem el.

- Miért? Félt, vagy nem akart?

- Féltém és nem akartam. Féltém magáért és nem akartam magam miatt. Mégis megbántam, hogy nem mentem el...

- Mindegy, eljöttem én!

- Vigyázzon, ismerősök jönnek, azt hiszem! Fátyolozza le magát jobban.

Az asszony felhuzta vállait:

- Bánom is én!

- Valami baj van?

- Van ideje? Jöjjön, majd elmondom.

- Kimentek együtt az utcára, fiakkerbe ültek, lefüggönyözték az ablakokat.

- Tudod, mit cselekszel? kérdé Gyalui István.

- Tudom.

-60-

- Árulást.

Mari mosolygott:

- Igen, árulást.

- Azelőtt ellenem, most férjed ellen! - mondá a férfi vigan is, gunyosan is. Az asszony szárazon jegyzé meg:

- Igen, én tudom, minek emlegeted? Ellenzed?

Gyalui István egyszerre nagyon komoly lett, eleresztette az asszony kezét és mintegy magamagának beszélt:

- Igen, nem akarom. Az első árulást sem én, sem te jóvá tenni nem tudjuk többé. A másodikat megakadályozni lesz erőm.

Mari bámulva és némi megvetéssel nézett rajta végig. István elérte e tekintetet, megragadta az asszony kezét és össze-vissza csókolta:

- Szeretlek, nem kérdezek semmit, de nem eresztlek többé vissza!

Az asszony lecsüggesztette a fejét és szomoruan nemet intett.

- Vissza kell mennem - mondá kevés vártatva.

- Vissza kell menned? De hisz ezt a rossz asszonyok teszik. Az akarsz lenni?

- Az!

Szeliden, alázatosan nézett föl a férfira, hizelgett neki, simogatta a kezét. Mintha tegnap váltak volna el, mintha el sem váltak volna István is egészen ellágyult, belemerült az asszony szépséges szemébe, alig tudott beszélni.

- De mért kell visszamenned?

- A gyermekek! - szólt alig hallhatólag az asszony.

- A gyermekek, örültség! Elhozod őket!

- Nem lehet, az övéi.

Olyan gyűlöléssel ejtette ki ezt az «ő»-t hogy a férfi szinte megborzadt. Arczát elfutotta a vér:

- Bántott téged? - kérdé.

- Nem.

- Miért gyűlölöd hát? Mert engem szeretsz? De hisz elkergettél, mint egy rossz cselédet és érette.

Az asszony arcza egyszerre elhidegedett, eleresztette a férfi kezét is:

- Megtettem - mondá daczosan - és ezzel vége. A tied voltam akkor is, mégis megtettem. Ugy kellett cselekednem és nem lehetett máskép. Erről nem szabad szólnod többé.

Kategorikusan beszélt, olyan hangon, a mely minden gyanut, minden féltékenységet, a történetek minden keserűségét egyszerre elaltatta a férfi szívében.

- Jól van, nem beszélünk róla többé! - mondá alázatosan és szerelmesen. A régi érzés árasztotta el azon frissen. Hallgatott, nem is nézett Marira, csak kezét fogta némán. És ez magában olyan erős kéjjel töltötte el, hogy az ő öntudatlan, boldog érzése átömlött az asszonyba. Perczek teltek el e tiszta, zavartalan boldogságban. Lelkeik úgy összefortak, hogy semmi árnyék nem férközhetett közibük. A férfi nem tudott arról, hogy egy férjes asszonyt ölel át és az asszony úgy érezte, hogy szerelmese öleli, az egy, az igaz. Ezé egészen és rajta kívül nincs joga hozzá senkinek e világon. Nincs joga másnak és neki nincs kötelessége, csak az, hogy csendesen meghuzódjon az erős és forró karok között.

István megszólalt:

- Oh milyen szép vagy, százszor szebb, mint voltál!

- Te érted vagyok az, a tied vagyok!

Hirtelen árnyék vetődött közibük. - Mikor léssz egészen az enyém?

- Majd ha az meghalt!

István csudálkozva nézett rája:

- Ha az meghalt? De hisz ma él és mi épp úgy meghalhatunk, mint ő!

Nem feszegették többé ezt a kérdést. A mi kevés idejük volt még, azt kölcsönös édes hizelgésekkel töltötték el. Csak a mikor elválóban voltak, szólalt meg az asszony megint, ábrándos tekintettel, álmodó hangon:

- És ha ő nem volna, most együtt maradhatnánk. Ha ő nem lenne, együtt maradhatnánk

örökké!

- Mit tegyek? - kérdé ugyanolyan hangon a férfi.

Mari megrezzent, fürkésző szemekkel nézett Istvánra, a daczos vonás ajkai körül egyszerre megerősödött.

- Mit akarsz? - ismételte István.

- Semmit! - szólt az asszony mélyen elgondolkozva - várnunk kell!

Egy órája voltak már együtt, el kellett válniok. Mari nem messze lakásától, kiugrott a fiakkerből, most már sokkal óvatosabban, mint mikor beült. Sietett aztán haza, szinte szaladt, a hogy eljött, a «gróf» nagyon sirt, nincs-e valami baja?

Föllélegzett, a mint vidáman látta viszont a szeszélyes gyereket. Össze-vissza csókolta, ölelte, aztán bement szobájába. A mint benn volt, a szomszéd szoba ajtaját férje nyitotta rá:

- Maga az?

- Én!

- Hol volt?

- Anyámnál.

- Hisz én is ott voltam, nem láttam ott.

- Hát nem látott, hát nem ott voltam. Keresse, hogy hol voltam, nem fogok utjaimról számot adni senkinek, legkevésbé magának!

Kihivóan beszélt, nem lehetett ráismerni benne a régi szelid, szinte passzív és flegmatikus asszonyszemélyre.

Renner György halványan nézte, mint szikrázik a máskor nyájas barna szem, mint vonaglanak, fehérednek el a rendesen piros, nyugodt, szabályos ajkak.

Valamit akar mondani... Oh, ha kimondhatná, ha arczába vágthatná ennek a nyomorult embernek:

- Találkán voltam, igen, találkán, magam kértem, magam kerestem. Megcsaltalak és bánom, hogy eddig vártam. A másé voltam és bánom, hogy eddig vártam. A másé voltam, nem mondom meg, kié. Vagy megmondom, állj velem szembe! Akkor majd meg fog ölni. Most megbecstelentem, aztán megöl!

Milyen boldog lett volna, ha kimondhatja e szavakat, küzdött magával, hogy ki ne mondja, egész teste remegett, ajkai vonaglottak.

De mást mondott. Nem volt többé az a becsületes, tiszta szívű asszony, a ki eddig; hanem volt egy boszu után vágyó, összenőtt szemöldökű némbor. És tiszta ajkairól könnyedén, meggyőzőleg hangzott el az első hazugság:

- Mit firtatja, hol járok. Megyek a magam útján, én sem kérdezek senkit. Anyáméknál voltam és láttam magát. Bementem a másik szobába, a mikor jött, és kértem, hogy ne szóljanak, hogy itt vagyok. Kérdezősködjük igazat mondtam-e, ha mer!

A férj megnyugtatta ment vissza rendelőszobájába. Az asszony magára maradt. Kibontotta kabátkáját, majd megfuladt. Iszonyu volt itt a levegő, iszonyubb, mint valaha.

Hanem maga az élet nem volt többé olyan nyomasztó. Szive mélyén, rémitő titka mellett, azt enyhítve, volt már egy másik édes titka is.

És nem látta többé a helyzetet olyan rémitően összebonyolultnak; látta, helyesebben érezte, hogy van itt is megoldás, van!

- Meg fogja ölni! - mormogá magában. - Megöli és azzal vége! Le fogja lőni, mint egy veszett ebet. És nem fog megtudni senki mit sem.

Velem lesz ő és a gyerekek. Boldogok leszünk!

Kéjes remegés töltötte be egész valóját. Nem félt többé a jövődtől.

- Jöjjön, a minnek jönnie kell! - susogá és odaült az ablakhoz nézni a tömeget, mely lázasan hullámzott, szaladt a maga dolga után, mintha semmi, éppen semmi nem történt volna!

IV.

Sokkal körültekintőbb volt ezután. Nem ment soha találkára a nélkül, hogy ne lett volna alibije. Iszonyatos állapota daczára igazi genialitást fejtett ki - a csalásban. Megcsalta a férjét, és megcsalta a szeretőjét - mosolyogván ennek arczába akkor is, a mikor bensejében egészen elsötétült testvére árnyékától. Mert nem oszlott az el és szerelmének rózsaszínjén áttört ijesztő, bátorító, lázító feketesége.

«Nem, őt nem szabad felednem, egy pillanatra sem!» - gondolta magában és a mig

szerelmesének keblén pihent, mámorító érzése közepette, egyszerre csak eszébe jutott, hogy megölték!

- Megölte! - susogta egyszer, önfeledt pillanatukban és fölrebbent.
- Mi az? mit mondasz édes? - kérde a férfi.
- Semmit, ne hallgass rám!

Tudott uralkodni, csodálatosan tudta fegyelmezni magát. Az ajkán volt már a szó, már-már elárult Gyalui Istvánnak mindent, de volt ereje magát megfosztani ettől a mondhatatlan megkönnyebbüléstől. Hallgatott, csak egyszer-egyszer árulva el egy-két szóval, hogy valami komor, nehéz titok nyomja a szívéét.

- Valamit szeretnék magának elmondani, majd egyszer!
- Mit? Mondja most.
- Nem lehet, majd máskor, egyszer!

Hiába könyörgött neki a férfi, hajthatatlan maradt, nem szólt egy szót sem. Máskor meg újra kezdte:

- Mondja, megtenne értem maga mindent?
- Jó isten, mit ne tennék meg?!
- Mit?
- Embert ölnék.
- Hát öljön!
- Kit?

Mari lecsüggesztette a fejét, hallgatott. Majd szomorúan mondá:

- Nincs kit, az igaz, nincs kit!

István egészen belemelegedett ebbe a témába:

- Dehogynincs kit, a férjét!

Aztán félig tréfásan, félig komolyan folytatá:

- Megszöknénk azután együtt.
- Azután elfognának bennünket.
- Igaz, nem érnék vele semmit. De hátha nem tudnák meg!

Nevettek, de azért hideg borzongás futott át mindkettőjükön. Szerelmes szemük tágra nyilott, villogott.

- Eh - mondá hirtelen komolysággal a férfi - nem muszáj orgyilkosnak lenni, nyíltan ölöm meg.
- Hogyan?
- Párbajban.

- De hisz ő is épp úgy megölhet téged!
- Nem félek tőle, igazam van, engem nem ér a golyó!

Elhallgattak, kezük egymás kezében égett, egyek voltak egészen.

Az asszony egyszerre fölkiáltott:

- Nem, nem! nem akarom.
- Azt akarod, hogy minden a régiben maradjon?!
- Nem akarom, de ezt sem.
- Mit akarsz hát? Én megőrülök így. Jer el tőle, jer hozzám.
- Nem, nem. Ott kell maradnom, várjunk.
- Mire várjunk, mit várjunk? Ugy látszik, te mindakettőnket akarsz!

Az asszony arczát elfutotta a vér; fölszisszent:

- Oh!

Mennyi minden volt ez egy szótagban. Halálos gyűlölség férje ellen, kifejezése amaz iszonyu szenvedéseknek, melyek belől mardosták. Ezzel az egy fölkiáltással csaknem elárulta minden titkát. De a férfi csak azt értette meg, hogy nagy fájdalmat okozott neki; békítette:

- Nem gondoltam rosszat, de a türelem elhagy. Nem akarok élni így. Remegni minden

találkért, hazudni örökké, alakoskodni, félni, meghuzni magamat, mint egy rablónak.

Nyiltan akarlak a magaménak, egyedül az enyémnek! Boldog akarok lenni, te szeretsz, jogom van rája, jogom.

Hangosan beszélt, nem törődve azzal, ha valaki meghallja is. Sőt talán azt akarta:

- El fogok menni férjedhez és megmondok neki mindent. Én fogom figyelmeztetni arra, hogy vérrel kell megtisztítania háza becsületét. Provokálni fogom, hogy szembeálljon velem.

- És ha gyáva?

- Kényszeritem arra, hogy bátor legyen. Hohó, nincsenek mostan gyáva emberek.

-70-

Hirtelen el kellett válniok, nem beszélgethettek többé erről a tárgyról. Csak egy hét múlva találkozhattak újra és akkor nem szóltak róla mit sem. De foglalkoztatta őket és zavartan kerülték egymás tekintetét, légyottjuk meg volt zavarva egészen. Különben is egy idő óta nem voltak többé oly nyiltak egymáshoz, hallgatva ölelték át egymást, leverten, busan, előre rettegve az elválástól:

- Nemsokára el kell menni! - mondá az asszony, mindjárt, a mikor jött.

Nagyon rövid ideig maradhattak együtt és egy héten alig találkozhattak egyszer. A férj sejtett, vagy látott is tán valamit, lesett és lesetett rájuk.

- Mit bánom én! - mondá a férfi. - - Hát tudja meg.

- Nem lehet, most még nem szabad megtudnia! - felelte az asszony - és úgy ügyelt, úgy tudott vigyázni, mintha rossz asszonynak született volna. Bár ő is iszonyuan szenvedett ez óvatosság miatt.

Viszonyuk mind bensőbb és szenvedélyesebb lett. Megtalálták egymást igazán. Ő velük az a csudálatos véletlen történt, hogy szerelmük a megismerés után még intenzívebb lett. A kétezer millió ember között, férjen, társadalmi konvencziókon, egy nagy tragédián, valláskülönbségen és annyi más akadályon keresztül érkezének egymáshoz. Izzó, de láthatatlan szenvedélyük volt a lámpás, mely az élet ez iszonyatos éjjelében összevezette őket.

-71-

Óriási erejükbe került az elválás, a bucsuzás. A férfi nem is birta energiával, csaknem beteg lett belé:

- Nem birom, nem birom tovább. Valamit tennünk kell!

- De mit? Ha tudnád: mennyit szenvedek én.

- Ezért?

- Nem te, te enyhited az én szenvedéseimet. Az igazi, az az!

- Otthon?

- Nem... igen... bennem!

- Nem értelek?

- Ne is kívánjad, hogy megérts; iszonyu az!

- De mi? Bánt, kinez, hozzád ér?

- Sokkal gyávább, fél tőlem.

- Félt tőled, hogyan?

Az asszony észrevette, hogy majdnem belement titkának föltárásába, rémülten igyekezett helyrehozni vigyázatlanságát:

- Hogy nem lehetek veled mindig, hogy nem lehetek tied egészen, ez az!

Elhallgattak. Ez volt az ő őrült témájuk, ez volt az, mely az örületet - melyre mindannyiunknak van rátermettségünk - ébresztette föl bennük. Ilyenkor hirtelen abbanhagyták a beszélgetést és magukba mélyedve, komor, dult arcczal néztek maguk elé.

-72-

Mit néztek az ürességben? Mit láttak? Erről hallgattak mindketten. De megéreztek egymásról, hogy ugyanarról gondolkoznak.

Fantáziáltak a szerelem jogáról, mely az ő érvelésük szerint minden jognál előbbre való. A szenvedély szemén nézték immár az egész életet és ennek a forró világitásánál a férj kiomló vére csak halvány jelenségnek tetszett.

«Haljon meg!» szólt magában a férfi.

«Ha elmúlna magától, mint egy árnyék!» gondolta magában az asszony, a kiben a boszu olthatatlan szomjusága lassankint egészen összevegyült szerelmi vágyával, azzal, hogy örökre megbonthatatlan egy legyen azzal, a kit szeret.

A férfi mondta maga magának:

«Nem kérdezek senkit és cselekszem!»

Az asszony meg elhatározta titkon:

«Nem engedem, hogy ő mocskolja be kezét... Ez az én jogom, az én kötelességem, egyedül az enyém!»

Máskor meg, elhatározása ellenére, valósággal tüzelte Gyalui Istvánt.

- Nem jöhettek, miatta, fogva tartott. Szegény fiam, hiába vártál és lehet, hogy ezentul is hiába vársz!

-73-

- Tudd meg - szólt István - hogy ha még egyetlen egyszer elmaradsz miatta, én végzek veled. Veled is végzek! Majd gondolkodva hozzátette:

- De mire az öldöklés? Gyere el tőle, válj meg tőle és legyél az enyém. A legnyomorultabb asszonyok megteszik ezt, te mért nem akarod?

Mari a legközelebbi találkára nem ment el. Másnap azonban korán reggel, minden óvatosság nélkül rontott be lakására:

- Az istenért, türtőztess magad, várjunk.

- Megmondtam! - szólt komolyan a férfi. - Vagy szeretsz, vagy nem. Ha igen, úgy rám bízod a dolgot.

Mari könyörgött, sirt:

- Csak téged féltetek, nem akarlak elveszteni, rossz sejtelveim vannak.

- Nekem meg jók, bizonyosra megyek. És ha én esném is el, nem jobb-e elvérezni egyszerre, mint így lassan?

Az észszerű módról, az elválásról megint nem beszéltek.

- De én?! Mi lesz én belőlem?

- Te? Vagy szeretsz, vagy nem! Ha igen, bele kell egyezned abba, hogy szembeálljak veled.

-74-

- Hogy esetleg, nem, biztosan: föláldozzad magad értem.

- Ha szeretlek, miért ne?! Ha nekem az kék!

Az asszony elhalványodott, aztán csendesen mondá:

- De én nem szeretlek annyira, hogy ilyen nagy áldozatot fogadjak el tőled!

Istvánt megdöbbenette ez a nyilatkozat. De nem hitt annak, amit hallott:

- Nem értelek - mondá - ismételd!

Mari most már egész határozottsággal mondá:

- Nem érdemlem meg tőled a legkisebb áldozatot sem, nem szeretlek annyira!

- Mennyire? - kérde István.

- Ne vitatkozzunk ezen - mondá az asszony hirtelen megváltozott hangon - unom ezt a mérlegelést. Ne beszéljünk róla! Szeretsz-e most, ezt kérdezem?

- De igenis, beszéljünk! - mondá elhalványodva, de azért keményen a férfi. Az asszony meg mosolyogva vonogatta vállait:

- Hát ha tudni akarod, nem bánom... nem vagyok rá érdemes, ez az egész!

Tettetett, de jól tettett cinizmussal mondá mindezeket, aztán felugrott, homlokon csókolta a hirtelen elmélyedt Gyalui Istvánt:

-75-

- Isten veled édes - kiáltá vissza az ajtóból - isten veled.

Gyalui utána akart rohanni, de az utcán kocsiját sem látta többé. Mintha itt sem lett volna. De hisz a kezén még most is ott csillámlik egy köny.

Gyalui István elmerengve kérdezte magától: «vajon mikor ejthette ezt a könyet?» Nem értett az egész jelenetből semmit. Végre is megállapította magában:

- Egy kis szeszély! Vissza fog jönni, meg fog kérlelni!

V.

Nem jött vissza, hiába várta. A rendes találkákra nem ment el. Levelet nem irt és nem volt látható sehol. Végre is ő alázta meg magát: irt neki. Mindhiába, nem kapott rá választ.

Elhatározta, hogy fölmegey hozzája. Hátha beteg, hátha valami egyéb baja van? Avagy jobb volna betegség czimen fölmenni férjéhez az orvoshoz és attól tudni meg róla valamit?! Ez a vállalkozás fölöttébb izgatta, lángolt a vágyakozástól, ha szemben állhat a vetélytársával, akár alakoskodva is.

Ott volt már a kapu előtt, be akart fordulni éppen, mikor háta mögött kaczagás csendült meg.

-76-

Visszafordult.

Mari kaczagott kísérőjének, egy hirhedt gavallérnak valami mondására. Nevetett akkor is, a mikor őt meglátta, avagy talán éppen akkor kezdte? És ez alatt kokett pillantásokat vetett a szépnek tartott gentlemanre.

Gyalui István legelsőbbben is valami sottise-t akart az asszonyon is, a kísérőn is elkövetni. De meggondolta magát, mélyen, gunyos alázatossággal, sértő tisztelettel hajlott meg az asszony előtt, a földig megemelte előtte kalapját. Az rá sem nézve köszönt neki vissza és arra fordította minden figyelmét, hogy a gavallértól mennél szívélyesebben bucsuzzék el. Aztán elhagyta a szerelme is, az udvarlót is. Ezek megnézték egymást. Az első pillanatban csaknem morogtak egymásra, mint két eb. Aztán győzött rajtuk a konvenció: mosolyogtak.

És az egyik elment jobbra. A gavallér: tele hittel, jó reménységgel. A kedves: összetörve, megalázva, nyomorultan. Azt se tudta hová megy és minek menni?

Megkönnyebbülés volt számára az is, mikor szobájába érve, öklével homlokára üthetett és fölkiálthatott:

- A bestia, a boszorkány!

-77-

Dal a boszorkányokról.

Óh, dehogy mozog a föld, csak áll egy helyben, mozdulatlan, komoran. A régi földön, a régi tüzes vasak állanak, rajta meztelen lábu, fehér lábu, fehér ruhás, fekete szemöldökű boszorkányokat kergetnek átal.

- Előre kis boszorkák, angol cipős, uszályos ruhájú, francia kalapos, szép, fiatal asszonyok, előre!

Mennek is szép hosszú sorban. Legelsőbbben mosolyogva, mint régen, de fehér szoknyácskájukat nem lebbenti meg a hideg felszél, ők maguk fogják fel egy kissé a fekete terno-uszályt, a fekete harisnya fölött lengőt. Később fölszisszennek, mint régen, végül összerogynak, mint régen.

- Máglyára velük!

Már ég a piac közepén a máglya, ott hamvadnak, pusztulnak el rajta összenőtt szemöldökű boszorkák. Ott, a társaság igaztalan ítélőszéke előtt, a nyilvánosság piacán és autodaféjuk fénye bevilágít annak piszkos zugaiba. A zsarátnok zizeg, a láng mormol, az emberek kiáltanak:

- Egy kis olajat arra a tüzre, hadd lássuk, mint vonaglik a delinkvens arcza, hadd lássuk a szép bűnöst egészen, teljes fénynél.

-78-

A modern boszorka mutassa meg magát!

Rálépett Mari is a tüzes vasekére; mosolygott kifelé a világra. Még nem is tudta bizonyosan, hogy mi történt vele. Körülnézett és ott látta magát a modern boszorkányok között. És hallotta susogni, hallotta kiáltani az új embereket a régi szóval:

- Rossz lett. Máglyára vele!

Az asszonyok huzadoztak tőle, a férfiak impertinensek voltak hozzá, apja, anyja alig váltottak vele szót, bűbajos rossz asszonynak tartotta mindenki már. Tudtak róla mindent, többet tudtak mindennél, nemcsak azt látták, mint csalja meg férjét, hanem azt is, hogy gonosz lelkével, fekete szemének rontásával mint bűvöli kárhozatra mindazokat, a kik hozzája érnek.

Meg is érezte, meg is hallotta, mit beszélnek róla. Összerázkódott és felsóhajtott magában:

«Jó isten, te tudod, hogy én büntelen vagyok!»

De vajjon az-e igazán? Tisztán nem tudta már maga sem. Ott hagyta azt, a ki szívének kedvesebb volt, mint maga az élet. Azért hagyta ott, nehogy az magát koczkáztassa érte.

De vajjon csakugyan azért-e?

Rémülten nézett körül, háta mögött susogtak:

- Már meg ott hagyta a régit.

- Ne mondja!

- De ott. Egy athlétával kötött barátságot!

Őt értették, ő volt az és igaz, a mit susognak róla.

«Hát legyen igaz!» - gondolta magában. «Azt akarom, hogy igaz legyen. Nevezzenek, a minek akarnak, hát az lesznek, a mi akarok, igazi rossz asszony. Kövezzenek meg, öljenek meg, égessenek meg!»

És ment előre rettentő útján. A daczos, szinte kegyetlen vonás még erősebb lett szelid arczán, nem habozott többé, tudta, hogy neki a mártíromság jutott és nézte szánalommal, nézte megvetéssel a rövidlátó, a tudatlan, az ádáz tömeget...

-79-

- Tudja, mit beszélnek magáról? - mondá egyszerre a gavallér.

- Nos, mit?

- Pletykálnak!

- És maga eltüri?

- Én! Hát ad nekem arra jogot, hogy megvédelmezsem.

- Poltron! - mondá tréfásan-komolyan az asszony és nem engedte, hogy az udvarló bucsuzóra megcsókolja a kezét.

Szinte megőrjítette, úgy kaczerkodott vele. És mert nem érzett iránta semmit, sőt inkább egy kis utálatot, mintsem, hogy szerelmet, - a kicsiny, gyenge asszony úgy bánt az óriási emberrel, mint egy joujouval.

-80-

Eldobta, visszavette, lomtárba tette, s diszelgett vele megint.

A férfi izgatottan kérdé?

- Mit akar velem?

- Én, - mondá vállvonogatva - semmit. Kérdezze meg a férjemet, talán az!

A gentlemant düh fogta el:

- A férje! Mi közöm ahhoz. Szeret-e ön vagy nem, akar-e az enyim lenni, vagy nem?

Kikergette lakásából:

- Nem akarom többé látni! mondá határozottan. A férfi, természetesen, egy pár nap mulván visszakönyörögte magát kegyeibe.

Mari nevetett:

- No lássa, így kell, ez a hang már más!

Apportiroztatta, mint egy kutyát.

Talán azért, hogy egy napon ráuszítsa valakire? Talán maga se tudta, miért cselekszi? A férfi se tudta, a világ sem.

Már maga se tudta volna megmondani, hogyan jutott ide.

- Megbolondultam, megbolondultam! - mondá magának éjjelente százszor is. Egyszer-egyszer ereje támadt, józansága kerekedett és oly világosan, tisztán látta, hogy mit kell tennie.

-81-

Feladni férjét, hisz ez a természetes; ez kötelessége, mást nem is tehet.

Nappal lett és ismét megzavarodott elhatározásában. Közönsége pedig visszafojtott lélekzettel leste, mi lesz már, mikor lobog föl a máglya...

Csak a férj nem tudott, nem látott semmit. Leskelődni sem mert, meg volt meredve, nem látott többé kifelé, elmerült magában, a maga rejtelseiben és reszketett. Élni akart. És a szegény embert nem akarta életben hagyni, meg akarta ölni, öletni!

Máglyára vele!

VI.

Volt idő, a mikor határozottan kimondta, amit akart:

- Tudja mit - így szólt az athlétához - ne is jöjjön többé addig felém, a mig együtt vagyok ezzel az urral! (Férje szobájára mutatott.)

- Hát jöjjön el tőle!

- Az közönséges, ez kopott, ezt nem teszem.

- Hát mondja az istenért, mit akar, mit kíván tőlem! Mit tegyek?

- Végezze el *vele!*

- Hogyan?

- Én mondjam magának, pfuj!

A férfi gondolkodóba esett. Aztán hirtelen örömmel mondá:

- Oh, ha azt hiszi, a mit én gondolok, akkor minden rendben van.

- Mit hisz maga?

- Azt, hogy lelövöm!

- Ez baj! ott ő is ott lesz! Aztán ez nem radikális, valami mást.

-82-

- De mit, mit?

- Mondja meg neki, hogy én magát szeretem és ő menjen el innét, messze. Ne mutassa magát többé soha! Követelje tőle, kergesse el. Ezt akarom.

- Akarom! - ismétlé, látván, hogy a férfi gondolkodik: Majd hozzátette:

- Most pedig hagyjon el!

A gavallér ajánlotta magát. Az ajtóban volt már, a mikor Mari utána kiabált:

- Szávics... Iván! jöjjön csak vissza...

Szávics Iván visszasompolygott és az asszony megsimogatta, mint egy newfoundlandit:

- Szeretni fogom, ha ezt rendben végzi el, nagyon szeretni fogom. A magáé leszek, úgy a hogy akarja, akár felesége, akár kedvese, a hogy akarja.

Iván szó nélkül csókolta meg az asszony kezét és menni akart, de vasmarkát fogva tartotta egy ideges, puha kis kéz.

- Lássuk - mondá Mari - van-e magának elég esze, mit fog neki mondani. Én úgy vélem, hogy meg kell némitani, megrohanni egyszerre és szaván fogni, hogy elmegy... Mondja meg neki, hogy mindenünket elviheti, a pénzt, a butort, a zongorámat, a selyem-szoknyáimat is. De a gyermekeket követelem és követelem, hogy soha, soha se mutatkozzék többé...

- És ha nem enged?

- A *te* dolgod rábirni!

- Az enyém! - mondá lelkesedve a férfi.

Az utczán vottak; hirtelen elváltak egymástól, Iván elment fölkeresni a doktort, Mari meg elnézett egy kissé haza, édes anyjához.

Ottan egyszerre valami különös érzékenység fogta el. Átölelte anyja nyakát, keblére bujt és sirt keservesen.

Anyja idegenkedve tolta el magától:

- Eredj, eredj; nagy szomorúságot okozol nekem, nagy szégyent hoztál reánk!

Többet nem szólt, de ez elég volt éppen. Tehát tulajdon anyja is!?

Könyeit visszafojtotta, letörülte; összeharapdálta ajkát. Daczosan fájdalmasan, csak annyit tudott mondani:

- Oh mamám, mamám; ha tudnád, milyen ártatlan vagyok!

Hiába, már ott van a máglyán, már összecsap fölötte a láng. Ártatlanságát nem hiszi el senki, még édes anyja sem!

Csak egyetlen egy teremtés van a világon, a ki hittel, szeretettel simul hozzá. Egyetlen férfitestvére, nyolcz éves kis öcscse. Az odasimul hozzá és a mikor egyedül vannak a szobában, halkan mondja:

- Mariczikám, apa azt mondta, te rossz asszony vagy.

- Te hallottad?

- Hallottam, anyának mondta. De én odabujtam közibük és azt mondtam, hogy nem igaz.

Nem vagy te rossz, jó vagy, szép vagy, kedves vagy!

Össze-vissza ölelte, csókolta a gyereket. Hanem elkomorult megint nagy hirtelen:

- Pedig nekik igazuk van publi, édes publi, igazuk!

VII.

Meg sem gondolta mit tesz, haza sietett egy revolvert dugott a zsebébe, aztán fölkereste Renner Györgyöt.

Ismerték egymást, sőt egykor amolyan vendéglői barátságban voltak, az egyik hiányzott a másiknak, ha késett, ha nem jött. De időközben elfeledték azt is, hogy egykor tegeződtek. Most azonban, mikor az egyik a lakásán kereste föl a másikat, eszébe jutott a régi te s tu és azzal szólította meg:

- Szervusz, hogy vagy? Van egy kis időd?

- Számodra mindig - felelt a doktor udvariasan - talán beteg vagy?

- A nagy egészségtől egy kissé. A gutaütéstől félek néha, de ez mellékes; nem az orvoshoz jöttem.

- Annál kedvesebb!

Szivarra gyujtottak mind a ketten, de inkább rágták, mint szívták azt. Alig tudtak uralkodni izgatottságukon, de tudtak mégis.

- Az ember végre is szereti a régi pajtásait! - mondá Szávics Iván.

- Azok az ebédek Budán, a zöldben, emlékszel-e még?

- Hogy emlékszem-e?!

Szentimentális emlékeket ujitottak föl. De milyen hangon!

Végre is Renner György kényszeredett rá az őszinteségre:

- Miért jöttél? - kérdé röviden?

- Hogy miért jöttem? ismétlé a kérdést Iván. Egy kissé megzavarta, hogy ilyen hamarosan a tárgyra tértek. De sokkal elbizakodottabb, sokkalta blazirtabb volt, mintsem hogy kitérjen. Zavarát leküzdötte csakhamar és a megtámadottból támadó lett.

- Tudod miért kerestelek föl? - mondá cinikus szárazsággal.

- Nem! - felelte Renner György.

- Ha így akarsz, hát legyen így! Essünk át a részleteken is, nem okos dolog, de akarsz, hát legyen így... Az asszony...

- Ő nagysága! szólt hidegen a férj.

Fölkelt székéről. Iván ülve maradt, látta, hogy a másik férfi izgatott és őt ez még nyugodtabbá tette. Átfogta a térdét, mozgatta a kivágott cipőjét:

- Minek komédiázzunk, de hát komédiázzunk. Pedig szerettem volna jelenetek nélkül csinálni a dolgot. Az ördög vigye, már boltossegédek is párbajoznak. Jó volna ezt valahogyan kikerülnünk, éppen ő nagysága érdekében -

Renner György most már nyugalommal, de azért élesen vágott közbe:

- Megengeded, de ez én reám tartozik, ezt én ítélem meg.

- Ez nem egészen bizonyos.

Gunyosan mosolyogtak egymásra. Meglehetősen fegyelmezett ember volt mind a kettő és úgy látszik elhatározták, hogy egyhamar nem vesznek össze egymással. De idegeik máris tulontul meg voltak feszítve; még egy szó és meglehet ökölre mennek. Az udvarló voltaképpen legjobban szerette volna így elvégezni. Elfeledkezett arról, milyen okos tervvel jött ide és provokált:

- Épp erről akarok beszélni veled, vagy ha úgy tetszik: ebben a tárgyban akarok pertraktálni önnel, de lehetőleg nyugodtan, minden feltűnés nélkül. Szeretném, ha itt a maga lakásán nem inzultálna és nem kényszerítene arra, hogy én viszont inzultusra vetemedjem itt.

- Feleségem küldte önt ide? - kérdé hirtelen a férj.

- Nem! De tudom ő nagysága véleményét, helyesebben, tudni vélem, ő nem akarhat mást - mint én!

Falfehér arczczal türte Renner György ez arczulcsapást. Belekapaszkodott az íróasztalba:

- Ezekért végezni fogunk. Most nekem önt ki kellene innen korbácsolnom, de nem teszem. Ön nálam van, beszélhet. Mit akar? - mondá reszkető hangon.

- Legelsőbb is azt, hogy mindezekért le fogunk számolni. Pedig szerettem volna elkerülni és tisztán, okosan tárgyalni a mi közös dolgunkat.

- Nos?

Szávics Iván fölkelt és egészen közel hajolt Renner Györgyhez. Aztán olyan mozdulattal, mely védekezés volt egy esetleges inzultussal szemben, monda:

- Miért nem hagyja ön itt a feleségét?

A férj nem ütötte arczul, nem lőtte le. Sápadt arczán újra ott volt a mosolygós lárva. Mintha nem is az ő feleségéről, az ő becsületéről lett volna szó, szinte gunyosan kérdé:

- Miért?

- Mert nem szereti önt!

- Hogy tudja?

A gavallér meghökken erre az ártatlanul cinikus kérdésre. Először zavarba jött, aztán elkacagta magát. A másik is kacagott, ha erőltetve is. A szoba viszhangzott ez erőteljes hangoktól. És ha most hirtelen rájuk nyit valaki, az bizonyosan így szól:

- Ejnye, de vigan vagytok!

Nagyon közel voltak ahhoz, hogy a revolvert, melyet ki-ki a zsebében szorongatott, egymásra fogják. De a helyzet most olyanná vált, hogy azt nem tudta volna megoldani egy golyó sem.

Szávics Ivánnak könyvesek lettek szemei a nagy nevetéstől. Az állapot komikuma, ennek a poltron férjnek a komikus volta: kijózanítólag hatott rá.

- Ezt szeretem, hogy így fogja föl, más okosabb ember rosszabbul fogná fel. Így talán kölcsönösen megegyezhetünk abban is, hogy a kölcsönös sértéseket zsebre rakjuk.

Meg volt győződve, hogy ő került fölül. Pedig az orvos most nyerte csak vissza önuralmát. - Rideg fölénye biztos tudatában szólott:

- Lássá uram, ön most megvet engem, szabadságában van, tessék! De rázzuk le vállainkról a komisz, az utálatos konvencziót, csak a közönséges embereknek való az. És az ostobáknak. Remélem ön nem olyan, magamról jól állok. Ha az volnék, most félre állnék az ön utjából, avagy revolvert fognék önre. Képtelenség! Én orvos vagyok, tudja. Volna abból valami hasznom, ha önt lelövöm? Abszolút semmi. De különösen mit érnék azzal, ha ön löne le engem? Legyen nyugodt, sem az egyik, sem a másik nem fog megtörténni.

- Ez nem egészen önön áll! - vágott közbe Iván.

- Majd meglátjuk. De legyen ön egy kis nyugodalommal, lássa én mily nyugodt vagyok, pedig beláthatja, hogy némi okom volna elveszteni a higgadtságomat.

-90-

- Ezt elismerem!

- Nincs szükségem az ön elismerésére és abszolút nincs szükségünk arra, hogy az egymás férjivoltára appelláljunk. Szeretném, ha a kellő objektivitással fognák fel a kérdést.

Csak azt akarom legelsőbbben is tudni, hogy Mari szereti-e önt, avagy nem?

Iván nem felelt; a férj mosolyogva folytatá:

- Nekem jogom és okom volna azt állítani, hogy legalább egykor szeretett. Hozzám jött feleségül. Ön pedig... önnek volt-e szeretője? Igen, vagy nem?

Oly szemérmetlenül, szinte üzletszerűen beszélt erről a tárgyról, mely a legromlottabb embernek is szentség bizonyos tekintetben, hogy ellenfele önuralmát elvesztette tökéletesen; undor és düh fogta el. Összeszorította ajkait és nem felelt a föltett kérdésre.

Renner György kénytelen volt ismételni:

- Igen, vagy nem?

Aztán, hogy megint csak nem kapott választ, egészen fölélnkülve folytatá:

- Ön nem felel; nem lovagiasságból az asszony iránt, hanem azért, mert önök között nem történt misem. Kaczerkodott önnel is, mint mással, ez az egész. És ezzel egy kis erkölcsi tébolyt támasztott föl benne. Oh, én jól ismerem őt és feltétlenül megbízom benne. A tisztaság maga, hozzá nem férközhetik árnyék. Merje őt vádolni, állítsa az ellenkezőjét, merje!

-91-

Hevesen, tüzzel, ékesszólással védelmezte az asszonyt, akinek hűségéről mélyen meg volt győződve e perczen is. Maga vetette föl felesége ellen a házasságtörésnek gyanuját és aztán maga védelmezte e gyanu ellen.

- Ő engem szeret; tudom, hogy szeret engem és ha perczre, pillanatra el is fordul tőlem, legbensőbb bensejében velem van, az enyém. És meg fogom tartani magamnak és nem engedem el. Párbajt nem fogok vívni érette, de embert ölni igen. Jaj annak, aki hozzám közeledik, csellel vagy erőszakkal, lelövöm, mint egy kutyát.

Kivette zsebéből revolverét, felhuzta annak ravaszát és Ivánra szegeszte:

- Végeztünk, elmehetsz, veled leszámoltam!

A vetélytárs szemét se hunyoritva, némán állott vele szemben. Pár pillanatra csend állott be, a míg Renner György megszólalt újra:

- Végeztünk! - mondá és leresztette pisztolyát. Majd oda ment az ajtóhoz és kinyitotta. Aztán elhagyta a szobát.

Iván még ott maradt egy pár pillanatig. El volt kábulva, alig tudott magához térni. A mikor valamelyest magához tért, elkáromkodta magát, vette kalapját és elment.

-92-

A lépcsőházban találkozott Marival.

- Nos?

- Semmi.

- Megfélemlítette önt is?

- Dehogy, bebizonyította, hogy ön szereti őt.

- Mivel?

- Azzal, hogy nem az enyém.

- Ön persze azt állította, hogy igen.

- Nem.
- Miért?
- Mert nem igaz.
- És mi fog most történni?
- A mit ön parancsol.
- Szóval, mindent elrontott!

Ingerülten eresztette le fátyolát; menni akart. De a míg a lépcsőre hágott, eszébe jutott valami:

- Jöjjön föl velem.

A gavallér mellette termett. Együtt haladtak fölfelé a lépcsőn. A férj lakosztályának ajtaja előtt állottak meg. Iván elősietett, hogy udvariasan kinyissa az az ajtót.

- Várjon, pihenjünk! - mondá az asszony.

Nem a fáradság merítette ki, hanem az energia. Szegény asszony kimerült abban a rettenetes akarásban, mely egészen kiforgatta lényéből. És mióta tartott ez már így, mily régen szenvedett, alig emlékezett már arra az időre, a mikor még nem volt e roppant súlyú kínok szolgálója. Ugy érezte, hogy a mióta csak él, mindig ezeknek terhe alatt nyög, ezeket titkolni, ezekért boszut venni, ezeknek élni: minden kötelessége.

És mosolyogni mindezekhez! Mosolygni ezenkívül ahhoz is, hogy az egész világ - az ő világa - megvetéssel és gyalázkodással, dühvel és impertinenciával van iránta! A kiket megvet: hozzája törleszkednek, a kiket szeret: azok elfordulnak tőle. És nem tud, nem szabad összeroskadnia! És nem nyujthatja ki karját azok felé, a kik eltávolodnak tőle, nem mondhatja nekik:

- Jertek ide, nézzétek lelkem mélyét, lássátok, ki vagyok!

Nem szabad szólania, nem szabad szeretnie, ölelkeznie nem szabad, csak - a rosszal. Talán meg sem értené már más, csak azok az összenőtt szemöldökű, fekete ruhás, modern boszorkányok, a kik előtte láthatatlanul, de vele egyszerre járnak a tüzes vasak útját. Ha csak rátalált volna egyetlen olyan társára, a ki mint ő, kaczerkodikva türi a tűzhalál kínját és reánevetvén a tömegre, mely vadul ordít felé:

- Hadd lássuk, hogy ég, mutassa magát!

Nem találkozott kivel sem, a ki csak egy pillanatra is megvigasztalta volna. Nem volt mellette senki, a ki megfogta volna karját, a mikor roskadozni kezd. Saját magából kellett merítenie az erőt pillanatnyi gyöngesége legyőzésére.

- Csudálatos boszorkányság! - még mindig birta!

De érezte, hogy nem sokáig bírja már.

- Végeznünk kell! - mondá Szávics Ivánnak és belépett férje lakosztályába. A férfi utána. Kevés vártatva - a villamos csengetyü szavára - megjelent Renner György is.

A mikor meglátta őket így együtt, meghökölt. Csaknem elesett. Mint a kit sziven szurtak, és a mit mond, azok utolsó szavai, hörgé:

- Hát így van, Mari?

- Így! - felelt az asszony éles hangon, arcza kitüzesedett. Megfogta az Iván kezét és az izgalomtól alig érthetően folytató:

- Ez a szeretóm. Ezzel az urral megcsaltam. Mit akar többet?

A férj lerogyott egy székre. Összeesett, mint egy aggastyán, elfödte arczát, sirt.

- Jerünk! - mondá Szávics Iván.

Az asszony levette kalapját:

- Miért? én itthon vagyok! Üzzön el!

Csend volt a szobában. A férfi csukló, csaknem nevető sirása hallatszott csak. Az asszony az ablak mellett ült és kinézett. Szávics Iván tétovázva állott mellette. Nem tudta mit tegyen, mit szóljon. Az asszony megkönyörült rajta:

- Üljön le, beszéljünk!

Mintha nem is ez a szelid asszony beszélt volna, hanem helyette egy dämon.

Iván leült:

- Igen, szüksége lehet reám! - mondá halkan.

Mari fölbígyesztette ajkát.

- Félt engem? Én nem tartok semmitől. Isten velem!

Kezet nyújtott neki és ott hagyta a siró férjjel. A gavallér bámulva nézett utána dühvel, és szerelemmel. Micsoda örület martaléka lehet ez a csodálatos asszony, hogy férje előtt házasságtörőnek és hitszegőnek vallja magát, a mikor nem az! Mit akar vele, mit akar velük? Csak vért akar, csak halált? De hisz ezt elérhette volna mindjárt!

Valami láthatatlan tragédia árnyéka csapta meg ezt a léha embert és megingott. Egy óra előtt még utálta ezt a poltron embert, de most valami szánalomfélét érzett iránta.

-96-

Odament hozzá, vállára tette a kezét:

- Doktor!

Az megrezzenve, mintha álmából ébredne, úgy nézett föl rá. De megint beroskadt a feje meggörcbült vállai közé.

Iván lehajolt hozzá:

- Tudja, hogy én nem félek senkitől, de az egész hazugság!

- Hazugság! - mormogta utána Renner György.

Iván folytatá:

- Nem voltam a szeretője soha!

Aztán megint erőt vett rajta a konvenczió vette kalapját és szólott!

- Különbben rendelkezésére állok.

És ott hagyta magára.

VIII.

Az asszony bezárkózott a gyerekekkel. Szerette volna az ölébe venni és megcsókolni valamennyit, de egy idő óta szinte félt megérinteni is őket.

Azt hitte, foltot ejt az édes ártatlanságokon. Már maga is szennyesnek, rossznak átokhozónak érezte önmagát.

Arról fantáziált, hogy a bűnből, melyet üldözött, reá is ragadt egy rész. És nem látta többé kiindulási pontját. Ágnes árnyéka is tünt, tünedezett. A kiért rettenetes boszuállásra indult vala, a megölt testvér, eltűnt csaknem egészen és ennek árnyéka helyett lelkében egy egész fekete éjszaka támadt.

-97-

Csak ha a legnagyobb gyermekre nézett, nyilalt szívébe a fájdalom. Akkor sem sirt, hanem halálos gyűlöléssel eltelve, suttozta magában:

- Megölte, ő ölte meg!

Néha szerette volna megmondani nekik és gyakran megmondta nekik: ne szeressétek apátokat! Ha pedig körülrajongták, csókolták azt: beteg lett, ki kellett mennie a szobából.

Egyszer az is eszébe jutott, hogy ezek a gyerekek tulajdonképpen épp úgy apjái és hogy neki undorodnia kellene tőlük. Megszidta magát ezért az iszonyu gondolatért és még több önsanyargatással szerette őket. Nem aludt, hogy álmaik fölött virraszson, nem evett, hogy éthesse őket. A szopós kocsija mellett aludt a földön és nem engedte, hogy a dajka nyuljon hozzá, ha fölébredt.

Egészen magára kapatta valamennyit. - A legkisebb csak ő vele bizalmaskodott és barátságában annyira ment, hogy megcsókolta, helyesebben egyetlen fogával megharapta az arcát.

Olyan anyja volt mindannyinak, mintha ő szülte volna őket. Az anyaság minden ösztöne megvolt benne, anélkül, hogy valaha fogant volna. Boszorkány, semmi kétség, hogy az volt ez az asszony.

-98-

Lakozott benne egy macska párája: szerette volna ezt a négy gyereket a fogai között czipelve, valami ember nem látta sűrűbe hurczolni.

Ha föl tudta volna fogni valamennyit az ölébe és elfutni velök innen! most mindjárt, még ez éjjel. De hogy, hová, de a mikor nem szabad, nem lehet mozdulnia innen!

Megnézte az órát, esti nyolcz.

Talán ír Gyalui Istvánnak. Megír mindent, és hozzáküldi a gyerekeket, ott rejti el. Le is ült, meg is írt egy sort, de szerelme föllázadt az ellen, hogy a tragédiába belevigye Istvánt.

Elhatározta, hogy várni fog. Mit? Valami katasztrófát! Érezte, hogy ennek be kell következnie; hogyan, honnan jön: nem is sejtette.

Vére egyszerre lázongani kezdett. Izgatott, megmagyarázhatlan öröm fogta el. Valaminek történnie kellett.

Odalopódzott férje szobájának ajtajához, belesett.

Renner György még ugyanabban az állapotban ült íróasztala előtt. De ő-e az csakugyan? Összetört, beteg, öreg ember lett belőle egy óra alatt. Szemei be voltak hunyva, avagy meghalt?! De most kinyitja a szemeit. Él, ha ez is élet!

Mari visszalopódzkodott a gyerekek szobájába és elkövetkeztén a tíz óra, ruhástól lefeküdt az ágyba. Csukott szemekkel várta, mi fog történni. Egyszer-egyszer elszenderedett, de egy pár perc múlva fölriadt és elkiáltotta magát:

- Ölj meg, én legyek a második! Ide, nyomorult, ha mersz!

Árnyékokra, álmokképre kiabált. A férj nem volt itt, a gyermekek nyugodtan, édesdeden aludtak. Az egyik dorombolt is ágyában, arcára feküdvén. Ez a muzsika volt az egyetlen hang az éjben. De Mari ezerfélét hallott. Orkánzúgást, sirást, nevetést.

Igy telt el az éjjel. Reggel lett; a kicsikék nevetése, «kávé! kává»-ja jelezte a hajnalt.

Fölugrott az ágyból, megétette a gyerekeket, aztán befonta a haját. (Erről a legnagyobb izgalomban sem feledkezett meg.)

Mi is történt tegnap? - kérdezte magától. A mint visszaemlékezett arra, a mi történt, szinte megörült. Szólította a szobaleányt:

- Az ur fenn van már?

- Fent.

- Kiment?

- Nem, beszélget két urral.

Mari csaknem elárulta magát; fölkiáltott:

- Ah, hát mégis!

Egész nap nem találkoztak egymással, Mari tett-vett a házban, ösztönszerűleg be-be tekintve a férje szobájának üveg-ablakán. Láta a két idegen urat jönni-menni; egy mondat is behallatszott hozzá:

- A föltételek? - kérdé a férj.

Az egyik segéd sértődve válaszolt:

- Bocsáss meg, azt majd ott, reggel tudod meg.

- Nem azért... a ti dolgotok, csak azt hangsúlyozom, hogy a legsúlyosabb...

Egyebet nem hallott. De ebből következtette, hogy holnap reggelre eltűnik az élők közül az, ki megölte testvérét és megmérgezte, tönkretette az ő életét is. Avagy... Megdöbbsent e «vagyra.» Hátha a másik esik el, a férj és az ő közös áldozataképpen. Egy új bűn merül föl - kettőjük bűne. Egy gaztett, melynek voltaképpen ő az okozója, Renner György a végrehajtója csak.

Irgalom atyja! Hát nem tud szabadulni attól az embertől? Nem, soha, csak szorosabban fűződik hozzá, a bűnök régi és új láncszemmel kötik, fonják, szorítják vele össze.

Meg kell akadályoznia, hogy az az ártatlan bolond odaálljon ennek az aljas gonosztevőnek a fegyvere elé! - így kiáltott fel magában, hosszú tépelődés után.

-101-

De hogyan akadályozza meg, a mit már szilárd férfiak nagy ünnepélyesen elvégeztek? Egy éjjel választja már el a végzetes reggeltől. Mit tegyen. Kit birjon rá a visszalépésre? Hisz ez lehetetlen!

Egy mód van rá; ha fölkeresi Szávics Ivánt és elmond neki mindent. Ha fölfedi előtte minden titkát, úgy az iszonyodva fog meghátrálni.

Dehogy fog. Inkább meghal, minthogy meghátráljon! Ha csak bizonyítékokat nem kap, melyeket fölmutathat a kételkedő és lovagias világnak.

Kétségbeesve keresgélte lelkében bizonyítékok után. De álmain, férje önvallomásán, a füttyülő doktor elhallgatott sejtésén és az ő érzésén kívül nincsen bizonyossága semmi. Férje, ha tagad, az orvos, ha hallgat, úgy ő telekiabálhatja a világot, nem ér az semmit.

Mindent kockáztatott, mindent elrontott, a gyermekek anyjuk gyilkosánál maradnak, ha ő szabadul is! Még iszonyubb lesz minden.

Mégsem tudta magát elhatározni, hogy magára hagyja a várt, az előkészített, a sürgetett katasztrófát. Most, az utolsó perczben be akart nyulni a sors kerekének küllői közé és megállítani az egész pokolgépet.

-102-

Föl akarta keresni Szávics Ivánt, de nem tudott mozdulni helyéből. Agyát elsötétítette valami vak és öntudatlan félelem. Majd nem tudott gondolkozni többé, fehér ajkai gépiesen mozogtak:

- Legyen, a mi lesz!

Este volt már. A szobaleány meggyújtotta a lámpákat és egy levelet csusztatott a kezébe. Szávics Iván írta:

«Holnap reggel. - Bizonyos vagyok a dolgomban, de ha maga velem volna egy perczre! Csak

egy percze. Lehet-e, hol és mikor?»

Mari elhatározta, hogy elmegy hozzá. Ő fogja fölkeresni. Hisz ezzel tartozik neki, a ki holnap életét kockáztatja érte.

Nem sokat gondolkozott, fölvette kabátját, kocsit hozatott és szobaleányával együtt elment.

- Egy pár percz mulva itthon leszek. Jól viseljétek magatokat? - mondá a gyerekeknek az ajtóban. A két nagyobbik utána szaladt a folyosóra, el akartak menni vele a nagymamához. Sirtak utána és neki még az udvarról is csitítani kellett őket:

- Hozok valamit, babuskák!

A kocsis - hogy több fuvart kapjon - egy negyedóráig hurczolta őket, a míg eljutottak a Szávics Iván lakásához. Ott Mari leszállott, a szobaleány benmaradt a kocsiban.

-103-

Iván frakkosan ült a diván előtt, a mikor belépett.

Nem az első asszony volt, a ki belépett az ő fényes, törökös kényelemmel butorozott garçonlakásába. És a kipróbált, elkényeztetett, kiélt gavallér nem tudott hová lenni zavarában.

Ülve fogadta az asszonyt, elpirult, hebegett:

- Itt van... eljött?... Maga az? Nem hiszem.

Majd össze-vissza csókolva Mari kezeit, felocsudott végre és diadalmasan, boldogan, vadul felkiáltott:

- Itt vagy! Enyém vagy!

Felugrott székéről, hogy megölelje a hátralengő a mint e pillanatban föltekintett rá: megdőbbenve állt meg.

Nem egy élő, hus és vérből való asszony, hanem egy felöltöztetett gipsz-szobor állott előtte. A megrendítő szomorúságnak, a legmélyebb kétségbeesésnek szobra, mozdulat nélkül, köny nélkül. Nem védekezett, nem reszkedett, nem szólt egy szót sem. Mégis Szávics Iván úgy érezte, hogy gazság volna megérinteni egyetlen ujjal is. Valami szentség sugárzott ki az asszony e szomorúságából, mely megbódította, leverte, egészen leányos szelidségüvé tette ezt a brutális alakot.

-104-

Engedelmet kért; nem tudta miért.

- Ugy-e nem haragszik reám? - kérdé.

Csodálatos mosoly jelent meg az asszony arczán. A vigságnak olyan kifejezése, mely még bánatosabbá tette. Valamit akart mondani, de nem tudott, ajkai remegtek a mosolygástól.

Iván megfogta a kezét, alázatosan, szeliden.

- Lássá, - mondá - nem is hittem, hogy eljön. Milyen boldoggá tett vele, ha tudná. Nem is vártam már, indultam el, ki a világba, szórakozni egy kissé, feledni, hogy holnap megyek embert ölni, - bocsásson meg a szóért, - mint egy bravó. Egy ígéretért, egy díjért, a mely akármilyen óriási legyen is, de csak díj. Káromkodtam magamban, szidtam magamat azzal, hogy öregszem. Vajjon nem vagyok-e gyáva, vajjon nem a félelem-e ez? Megrendültem, a hiúságom foszladozott, egyszerre azt véltem látni, hogy maga uszit engem, mint egy kutját... És hogy nincs szívében irántam egy csepp szerelem. De most látom, hogy örült voltam, a mikor józannak hittem magamat.

Eljött, szeret!

- Nem! - szólalt meg az asszony, éles, érthető hangon.

- Nem! - ismétlé még egyszer. Kevés pihenőt tartott, aztán mereven, bátran belenézve a férfi vadul szikrázó szemeibe, mondá:

-105-

- Éppen azért jöttem, hogy ezt megmondjam. Játszottam vele, nem szerettem, a férjem gyűlöltem, csak ennyi az egész. A másé vagyok és nem lehetek az öné. A mit ígértem, meg nem tarthatom, a mit mondtam, mindaz hazugság. Utálom magam érte, de mit tegyek?...

- Boszorkány! - ordított beszédébe a férfi és rá akart rohanni, hogy összetörje. De az a rettenetes szomorúság, mely beborította az egész karcsu, bájos alakot, visszatiltotta. Pedig ez az alak meg se moczczant, ki volt szolgáltatva neki egészen.

- Törjön össze - susogta az asszony - az volna reám nézve a legjobb. De ha megöl, akkor se mondhatok mást, mint a mi igaz.

Megsimogatta homlokát, befogta szemeit.

- Meg kellett volna örülnöm, ha el nem mondom mindezt! - szólt és fuldokló zokogásban tört ki.

Iván szinte értelmetlen, zavart tekintettel nézett rá egy darabig, aztán megsimogatta.

- Nem baj az egész! - mondá gyengéden. - Hát nem szeret, hát nem?

Megfogta a kezeit, leültette, mint egy gyermek-leányt:

- No, üljön le szépen, pihenjen és menjen haza. Nyugodnia kell, erőre lesz szüksége holnap.
- Mit fog tenni? - kérde az asszony elcsukló hangon.

Iván mosolyogva felelt:

- Semmit. Engedelmet fogok kérni a férjétől. Elmondom neki: az egész tévedés, és hogy micsoda tündérmesebeli tisztaság maga. Ott a helyszínén bocsánatát kérem... Ott, ott...

A düh elfojtotta a hangját. Rekedt és értelmetlen szavakat suttogott. És egyszerre félkarjával magához szoritotta az asszonyt:

- Nem fél-e tőlem, ha nem szeret, hogy mert idejönni?

Egy köny esett ölelő karjára, egy törött, gyenge sohajtás hangzott a sziveig, eleresztette az asszonyt.

Egészen leverten, szomoruan mondá!

- Félek a holnaptól. Félek, félek!

Mari csudálkozva nézett Ivánra:

- Nem szabad megtörténni, mindent el kell követni... Iszonyu, ha kiállana véle. Véle! Igérje meg, hogy nem fog. Elintézi valahogy, akárhogyan.

- Ugy lesz, a hogyan parancsolja. Nyugodt lehet, úgy lesz minden, a hogy akarja!
- Esküdjön meg!

A férfi felkaczagott:

- Csak azt akarja még, azt, hogy esküszegő is legyek! Tessék, rendelkezék velem!

Az asszony belekapaszkodott a férfi vállába:

- Hát odaáll neki, hát nem hallgatja meg az én könyörgésemet!
- Nem! - szólt szárazon Iván. Aztán fölkel helyéről, meghajtotta magát:
- Isten vele, nagysád! Menjen haza szépen. Igazán neveltség, hogy itt volt nálam, hogy nálam volt! Ha megtudnák rólam, hogy *igy* volt nálam, lőhetném magam főbe!

Mari mechanikusan ment az ajtó felé, Iván kísérette. Ott még egyszer meg akarta csókolni a kezét, de az asszony nem engedte, ő borult rá a férfi kezére és sirva könyörgött:

- Nem, nem szabad, nem lehet, nem engedem!

Ugyszólván a gavallérnak kellett kiteszokolnia a szobából.

Szobaleánya megunt a kocsin való várakozást és az előcsarnokban nevetgélt az inassal.

- Mehetünk? - kérde élénkséggel.

Előre bocsátotta asszonyát, a kit Iván kikisért egészen a kocsiig.

- Viszontlátásra! - mondá a férfi gunyosan, a mig a koci előtt állva, bucsuzkodott tőle.

Az asszony nem köszönt vissza. Elhallgatott, egészen belesápadt a gondolkozásba. Majd egyszerre megszólalt:

- Kísérjen el!
- Hová?
- Majd elmondom, üljön be előbb! - Aztán odaszólt a szobaleánynak:
- Ilka, szálljon le, menjen haza.
- Hová megyünk? - kérde a kocsis, miután Szávic Iván is beült a fiakkerbe.
- A rendőrséghez! - felelt az asszony.

Iván megállította a kocsit és türelmetlenül szólott, szinte rákiáltott Marira:

- Megőrült? Mit akar ott?
- Fel akarom jelenteni a férjemet!
- A férjét? Hogyan, miért?
- Megölte...
- Kit?

- A testvéreimet, ő gyilkolta meg! Gyilkos, gyilkos!

Az utolsó szavakat már belekiabálta az éjbe. De hangját, minden gyűlölségével és borzalmával

elnyelte a fővárosi utca zaja;

A férfi megdöbbenve nézett reá.

- Kedvesem, magának valami baja van; jöjjön, szépen hazaviszem az anyjához!

Azt hitte, hogy örülten van dolga. De a mint a gázfénynél nézte, nézegette ezt az asszonyt, látta, hogy halálosan józan az. Elszánt, biztos, nem hajlik az ajka sirásra többé.

- Akarsz-e velem jönni, igen vagy nem? - kérdé határozottan.

- Jerünk!

Egy fiatal fogalmazó fogadta őket a rendőrségnél. Vidám, uri fiu, a ki unta és megvetette ezt a csunya mesterséget, de kénytelen volt vele, mert a protektora hiába próbálta, csak ide tudta betenni.

Roppant elegánsan fogadta a szép asszonyt és nagyuri grandezzával a kísérőt, a kinek jelenléte boszantotta egy kissé. Igyekezett tőle megszabadulni.

- Együttes ügy? - kérdé édeskésen.

- Nem! - szólt az asszony.

- Akkor szabadna kérnem az urat, ha távoznék addig...

Egyedül maradtak. A fogalmazó kurizálással kezdte. De az asszony hamarosan kedvét szegte ettől. Minden tétovázás nélkül rátért a tárgyra:

- Renner György dr.-né vagyok; vádolom a férjemet, hogy megölte az első feleségét, a testvéremet. Ide jöttem, jó helyen járok talán. Nem fogja tagadni, ha rögtön elfogják.

A fogalmazó a körmeit rágta:

- Kedves nagysád, bocsánatot kérek, így könnyű volna a szép asszonyoknak megszabadulniok megunt férjüktől!

- Nem azért jöttem, hogy sértegessen! - szólt kiszáradt torokkal, rekedten, Mari. - Fölveszi a vallomását, igen, vagy nem? Illetékes vagy nem?

- Engedelmet kérek, nem vagyok rá illetékes. Reggel méltóztassék az ügyészségnél, az igazságügyi palotában... első emelet, 8. szám.

Fölállott, meghajtotta ragyogó, szőke fejét. Olyan méltósággal bocsátotta el a szegény asszonyt, mint egy miniszter, vagy egy király. Kint az előszobában, kötelességtudásból, mégis megszólított egy ácsorgó detektivet:

- Járjon ezután az asszony után, szegény örült... Valami bolondot csinál még! Menjen oda, a hová megy.

Maga a szegény asszony se tudta még, hová menjen, merre forduljon. Tanácstalanul, kábultan állott a hintó előtt, megrémülve és összezuzva. Férjével szemben való tehetetlenségét érezte, úgy látta, hogy minden ellene és minden azzal esküdött össze.

- Hová most? - kérdé Szávics Iván, a ki egészen megbutult ebben az iszonyu összevisszaságban.

- Haza megyek, beszéllek vele! - mondá az asszony, kezet nyujtott Ivánnak és elhajtatott.

Odahaza egy pillanatig megnézte a gyermekeket, aztán felöltözve, kalaposan, bement férje szobájába. Az nem volt otthon, elhatározta hát, hogy ott várja meg.

Leült egy karosszékbe, várt és lassankint kinos szender nyomta le pilláit. A mikor az ajtó nyitására fölébredt, hajnal volt már.

A világos szobában férjének vidám, szinte hetyke alakja állott előtte:

- Jó reggelt, kedves! - Ezzel köszöntötte egy kissé pityókos hangon.

Mari megdermedve ült székén. Túrte, hogy férje lehajol hozzá, megsimitja karjait és fülébe sugja:

- Várod a katasztrófát, ugy-e kedves? hogy mikor hozzák föl véres holttestemet, kedves. Ne félj, ne aggódj, nem lesz abból semmi, kedvesem!

Majd kiegyenesedve, hangosan, szinte kiáltva, hozzátette:

- Nem verekszem. No hát nem verekszem. Nekem szerető nőm és gyermekeim vannak, bűn volna kitenni magamat az oktan halálnak!

Gunyosan kaczagott, aztán folytatá:

- A gavallér hiába fog várni, nem leszek ott. Megüti őket a guta és én jóízűen nevetek azalatt.

Megfogta az asszony kezét.

- De nehogy azt higgyék kedves, hogy megörültem! Éppen ellenkezőleg, az ész olyan mértéke

vetett lobot agyamban, hogy no...

Föladtam magamat!

Mari fölsohajtott.

- Ugy-e megkönnyebbültél! - mondá Renner. Elhiszem, természetesnek találom. És örvendesz. Van rá okod. Hát ha még látni fogod, mint fognak el egy pár óra múlván. Tapsolni fogsz örömdben, szinte látlak. Hanem méltó örömed nem fog sokáig tartani. Te is bekerülsz hozzám rövidesen, kedvesem!

- Én?

- Te, te, aranyvirág! Ellened fogok vallani, besodorlak a dologba téged is, veszszünk hát együtt. Ha egyáltalán veszni kell, hát együtt pusztuljunk. Meg fogok rá esküdni, hogy együtt dolgoztál velem...

- Irgalmas isten!

- Azonban vigasztalódjál, nincsen ellenünk bizonyíték. Lehet, sőt valószínű, hogy fölmentenek mindakettőnket és elküldenek bennünket a Lipótmezőre. Együtt leszünk ott is. Együtt mig a világ világ, együtt halunk meg, nem bocsájtak, nem...

Az asszony reszketve hátrált a férfi előtt. Az inogva követte:

- Ne félj tőlem, tubikám. Voltaképpen erényes ember vagyok én. Szeretnék becsületben megőszülni és talán sikerül is nekem ez, némi viharos, sötét jelenetek után. Összekeverülünk megint, ne félj. Elvonulunk szépen a világ elől. És te is belátod, hogy az árnyék volt, el kellett mulnia, te pedig élsz, és én is élek.

Utána kapott, hogy megölelje. Mari nem tudott többé hátrálni előle; kis kezeit ökölre fogva a mosolygó és kipirosodott álarczra ütött teljes erejével, aztán a földre zuhant.

A mikor fölocsudott, három idegen férfi és férje állott körülötte. A két segéd, izgatottan nézve órájukat, titkos jelekkel sürgették Rennert: «gyerünk, elkésünk!» A harmadik férfi - a ki legutoljára jött - hangosan szólította fel, hogy jöjjön vele:

- A törvény nevében!

Óriási lárma támadt, a mikor elmúlt minden, Mari zokogva fordult be a gyermekszobába.

- Apátok elment!

- Hová? - kérdezé a legnagyobb.

Mari lemutatott a földre:

- Meghalt! - mondá csendesen.

IX.

A vizsgálat óriási szenzációval indult meg. Az elfogatás egy névtelen levélre történt meg; e névtelen levélről később kisült, hogy Renner maga iratta azt egy részeges, beszámíthatatlan, elzüllött barátjával. A mikor egészen világos volt, a vizsgálóbíró elejtendőnek tartotta a vádat, ugy okoskodván, hogy Renner ismeretessé lett párbajügye elől akart kitérni ezzel az őrült fogással. Lehet, hogy az utolsó pillanatban ugy rettegett fegyver elé állani, hogy a félelem e paroxysmusában kibuvó után kapkodva, rálelt erre, hogy elfogassa magát, bármi áron.

A mikor Renner közel volt ahhoz, hogy szabadon bocsássák, a maga jószántából vallott. Megvallott mindent, ugy a hogy volt. Épp ugy, mint a hogy egykor Marinak elbeszélte. Józanul, a legnagyobb részletességgel, a legnagyobb hidegséggel.

A vizsgálóbíró elmondatta vele mégegyszer magát a mérgezés tényét. Elmondta mégegyszer.

Keresztkérdéseket tett föl neki; nem jött zavarba. Beszámítható volt a legnagyobb mértékben akkor is, most is.

A vizsgálatnak ebben a stádiumában az ügyész utján levelet irt feleségének és abban kérte, bocsássák be hozzá gyermekeit, csak egy perczre, szeretné látni.

Mari visszaküldte levelét. A kinyitott borítékra ezt írta:

«A gyermekekre nézve meghalt.»

Később őt magát kívánta látni. «Csak egyszer, még csak egyszer!»

Nem is válaszolt erre a kérésére.

Nemsokára ezután az ujságok a vizsgálatnak hirtelen fordulatát jelezték.

Renner belekeverte a borzalmas ügybe második feleségét is. És oly módon cselekedte ezt, hogy a vizsgálóbíró csaknem tökéletesen megtévesztette.

Finom körülményeket, összetett bizonyságokat hozott föl a mellett hogy Mari, ha nem is segített a mérgezésben, de tudott arról, helyeselte is. Egyik bizonyága volt Gyalui István is, a kit

ott hagyott - érte.

A tanukihallgatásokra került a sor. Marit a vizsgálóbíró legutoljára idézte meg. Tanuképpen bánt vele még, de már a vádlottat látta benne.

És diadalittas arczzal bocsátotta el, miután sikerült neki a szegény asszonyt mindenféle kérdésekkel zavarba hoznia.

Már csak egy hajsza választotta el attól, hogy vádlott legyen. Egy lap már célzott is rá.

Irtózáttal vegyes bámulattal nézett reá az egész város. És a háta mögött való sugdosásból, az elejtett megjegyzésekből, a cselédek pletykáiból, a házbeliek beszélgetéséből, sőt még szüleinek egy-egy elejtett szavából is egész világosan hangzott fel a khorus:

- Máglyára vele!

Még Szávics Iván sem kereste többé barátságát. Egy excentrikus mágnás igyekezett hozzáférközni.

Agyonkergetve, összetörve volt már egészen. Alig vánszorgott. Az utolsó napok alatt egyszerre meghervadt, szinte megcsunyult. Nyaka megvékonyult, arcza makacs, szinte zord kifejezést öltött. Széles vállalai kihegyesedtek, boszorkány volt már igazán.

Utána néztek, ha az utcán ment. Ő rajta meg valami kihívó, gonosz dacz vett erőt, erősen szemébe nézett annak, ki rátekintett.

Gyalui Istvánval is találkozott egyszer. Az mosolyogva nézett rá, nem köszönt, úgy ment el mellette, de hirtelen megbánta, a mit cselekedett, visszafordult, odalépett hozzá:

- Nincs-e valamire szüksége? - kérdé szinte hivatalos hidegséggel.

- Nincs.

- De magát most elhagyta mindenki; csak nekem nem szabad: úgy érzem, hogy engem kötelez a mult.

- Elmult az.

- Mindegy, én hálás vagyok maga iránt. Én hozzám jó volt, legalább egy darabig, szeretnék megfizetni érte.

- Megfizetni érte! - ismételte csendesen az asszony és szemei megteltek könnyel. E könnyes és szép szemeivel nézett föl Istvánra. Oly alázatosan, oly szomoruan, oly szívtépően nézett reá, hogy ebből a nézésből egyetlen pillanat alatt a férfi csaknem mindent megértett. Megértette ennek a szegény asszonymak egész tragikumát; világossá, jóvá, nagygyá lett előtte elébb különös, érthetetlen démoni alakja.

Megfogta a kezét az utcán:

- Mari - úgy érzem, - hogy mi mindannyian valami gázságot követünk el maga ellen...

Szótlatlanul haladtak előre a sokaság között. Az ismerősök megbámulták őket, egy-egy elejtett szó csapódott hozzájuk:

- Még kijár... még merészel!

Gyalui István idegesen nézett hátra. Tetőtől talpig fixirozta a suttogót.

- Hagyja! - szólt csendesen Mari. Ugy is vége lesz nem sokára az egésznek: Senki sem tehet arról, ha nem lát; én is ha nem lettem volna vak, vagy ha, a mikor látni kezdtem, erélyesebb lettem volna, ha azt tettem volna, a mit vérem parancsolt... De a gyerekek megfogták a kezemet, a gyerekek, anyámék. Oh, ha a magamé, a magam ura lettem volna!

Fakó arcza kiveresedett, majd villamos vonaglász torzította el. Egy másodperc mulva ismét halvány és nyugodt lett.

- Szeretem, hogy magával találkoztam! - mondá, mosolygást erőltetve ajkára. - Nagyon jól esik, hogy megszólított és ha tudnék még boldogságot érezni, igen, igen boldog volnék! De így is olyan jó, hogy beszélhetek vele. Végre is egy embernek kell lennie, a ki nem köp rám...

- Jó Isten, mit beszél.

- Igen, a helyes kifejezést használtam. De nem erről van szó, bánom is én, leszámoltam ezekkel a külsőségekkel. Hát legyen boszorka, akármi legyen, mindegy. De maga előtt szeretnék tisztán állani és a gyermekek előtt, és egy halott, egy árnyék előtt.

- Én előttem tiszta! - mondá István, határozottan.

Mari kétkedő mosolylyal nézett rája. De látván a nyilt, a becsületes, a neki százszor kedves arczon az igaz meggyőződés kifejezését, egyszerre megelevenedett, mosolygott igazán. Arcza szines lett, hangja csengő.

- Hiszen még el sem mondtam mindent, nem tud semmit. Hogy menthet föl kihallgatás nélkül?

Egy sétatérhez értek. Leültek egy lóczára, az öreg, gutaütött emberek, a helynélküli

cselédnépség közé. Szerencsére, az ismerős, elegáns nép nem járt erre, szabadon, bátran beszélgethettek.

-119-

Mari elmondott mindent, életének legbensőbb, legtitkosabb részleteit. Testvére halálának napjától folyvást, egészen e mai találkozásig.

A férfi megdöbbenve hallgatta végig. Egy-egy tört szóval, töredezett, mély sohajtással, a düh, a méltatlankodás egy artikulálatlan hangjával szakította félbe.

Mari a vállára tette a kezét:

- Csendesen, - mondá, - mindez elmúlt, vége van.

Egészen megkönnyebbült, csaknem megszépült újra, a mikor bevégezte mondani valóját.

- Jerünk, lássuk, mi következik még!

Kézenfogvást mentek végig a sétatéren.

- Engedje el a kezemet, kompromittálja magát! - mondá Mari, minden guny nélkül.

István meg ajkához emelte a fáradt, halvány kezét:

- Így szeretném csókolni egészen hazáig, örökké!

Majd hozzá tette szelid hangon:

- Így fogom!

Fölkísérte az asszonyt szülei lakására. (Ide költözködött át a gyerekekkel.)

- Rendbe kell jönni ezzel! - mondá, a mikor a szobában szemben ültek egymással.

- Rendbe jönni, hogyan?

-120-

- Hát úgy, hogy a bünös bünhödjön, pusztuljon el - ki, miközülünk. És undok alakja ne kísértse azokat, a kik százszoros martiromságot szenvedtek a boldogságért.

- Mit kell tenni?

- Legelsőbb is föl kell menni a vizsgálóbíróhoz, hogy ez a buta pára holnap meg ne idézze, mint vádlottat. Ott elmond neki mindent, éppugy, mint nekem, annyi esze van, hogy meg fogja érteni. Aztán megidéztesse a füttyülő orvost, - mindenkit és tisztában lesz az egész ügy. Kell, hogy a te alakod végre elváljon annak a rettenetes embernek az alakjától. Tisztán kell maradnod, meg kell maradnod, élned, hogy testvéred árnyéka megnyugodjék. Mi lesz a gyerekekkel, ha épp most veszted erélyedet, most roskadsz össze? Csak most kell igazán erősen állani.

Az asszony tágra nyitott szemekkel nézte Istvánt. Annak minden közönséges szava szokatlan világosságot árasztott lelkébe. Mintha valami rettentő mély álomból ébredne mostan.

Megszállotta újra egy erős akarat: élni, élni, boldognak lenni, szeretni és szerettetni!

A boldogság elképzelése - szinte boldoggá tette már is.

De a következő pillanatban már megrettent:

-121-

- Nem késő-e már? - suttogá magának, de úgy hogy István is meghallotta.

Megnyugtatta egy tekintettel.

- Jól van, - mondá Mari, - hát jerünk, próbáljunk boldoggá lenni, ha ez a boldogság az emberektől függ.

István elkísérte a vizsgálóbíróig. Az ajtóban elváltak.

- Erős legyen. Nincs mitől félnünk, az igazság a mienk!

- Csak az enyém! - mondá az asszony szomorú mosolylyal.

Ugy határozta el, hogy István várni fogja Marit, kint sétál addig a szomszédos utczákon. De alig volt a negyedik háznál, a mikor valami idegen hang nevéen szólította.

Visszafordult. Nem idegen, hanem Rennerné kiáltott utána. Ki volt kelve arczából, a kapu kövéhez támaszkodott, hogy le ne rogyjék. Odasietett hozzá.

- Valami baj van?

Az asszony ajkai hangtalanul mozogtak. Alig tudta kinyögni:

- Meghalt...

- Renner?

- Ő. Két órákor. Öngyilkosság.

Elhallgattak; István karját nyújtotta az asszonynak, az belekapaszkodott, úgy mentek előre, minden cél, minden irány nélkül. Nem szólt egyikőjük sem. Ez az esemény zavaros, alaktalan, iszonyu érzést keltett bennük. Voltaképpen örülniök kellett volna ennek, hisz a bünös önkéntes

-122-

halála egyetlen kiengesztelő vége a tragédiának. Bizonyítéka az asszony büntelen voltának és az ő boszujának diadala.

Mégis, egész testében reszketett e halálhírré. Nem is tudakozódott a részletek után és otthagyta a bírót, a ki készséggel akart neki elmondani mindent. Mondott is valamit, de ő nem hallotta. Nem hallott semmit, csak azt, hogy megölte magát.

- Hogy történt? Milyen körülmények között? - kérde István, a mikor látta, hogy Mari ereje és önuralma visszatér.

- Semmit sem tudok, semmit!

- Meg kell tudni a bizonyosat. Mert az egész hír költött is lehet, önt tévedésbe akarják, vagy akarhatják ejteni.

- Igaz ez, én tudom.

- Hiszem én is, de jerünk el az ügyészséghez.

Kocsin odahajtottak. Az ismerős alügyész, a mikor meglátta őket, elejbük ment.

- Igaz, asszonyom, úgy történt, nagyságos asszony. E leveleket az ön nevére czimezte, a zsebében találtuk.

-123-

Mari leült és olvasta a leveleket. Az egyikre belül az volt írva: «Az ügyésznek.» Azt átadta nyomban. De nemsokára visszakapta:

- Önnek is szól asszonyom. Ime, ha parancsolja, elolvasom.

Olvasta:

«Nem követtem el a bűnt, a mit magamra vállaltam. Hogy miért vállaltam el, annak lehetetlen, valószínűtlen története van. Nem mondhatom el, de kívánom, követelem, hogy higgyék el egy, az élettől megváló embernek. Utolsó órámban még én sem hazudok. Agnes természetes halállal mult ki. Isten engem úgy segítjen. Renner György dr.»

Egy pillanatig megdöbbenve néztek egymásra.

- Szegény ember! - szólt az ügyész. - És ha nem indiskréció, szabad megkérdeznem, hogy mit irt önnek?

Mari átnyujtotta a levelet. Az ügyész olvasta hangosan:

«Nem akarsz hozzám jönni élve, majd hozzád megyek én halottaimban. Meghalok, hogy szeress!»

István is, az ügyész is kérdő pillantást vetettek az asszonyra:

«És mit mond ön ehhez?»

- Ah, ez az ember még utolsó pillanatában is hazudott! Százszor hazudott, ha ártatlannak mondja magát:

-124-

- De miért tenné?

- A hazugságért, az aljasságért magáért és hogy halála után is kinozhasson. És hogy...

Elhallgatott. Eszébe jutott valami. Hát ha gyermekeiért tette? Hiszen mégis csak apa volt.

Eloolvasták újra mindannyian mind a két levelet.

- Khaosz! - mondá az ügyész - nem lehet eligazodni benne. Ugy vélem, hogy ebben az ügyben új vizsgálatra lesz szükség, ha csak az elhalt hátramaradott egyéb írásai nem nyújtanak fölvilágosítást. Titokzatos az egész!

Lekisérté őket a lépcsőn. A földszinten egy fehérre festett ajtó mellett mentek el.

- Nem kívánja látni?

Az asszony megértette, hogy férje holttestét akarja neki megmutatni az ügyész. Elsápadt, de nem habozott.

- Jerünk!

Világos, derűs, szinte vidám szoba volt, a hol Renner György egy fapadon, kiterítve feküdt. Rendes polgári ruhájában, mintha csak ledólt volna egy kissé. Egy vén fogházórr virrasztott mellette nagy busan. El volt keseredve nagyon, mert félt, hogy elcsapják. Ő őrizte a vizsgálati foglyot az utolsó napokban és az ő elnézése tette lehetővé az öngyilkosságot. Nem hallotta meg, a mikor a vaságyát fölállította a falhoz és annak lábára fölakasztotta magát. Mikor beléptek, akkor is monologizált magában és ügylet a halottra.

-125-

«Ha föltámadna!» talán ezt gondolta magában.

Az ügyész rárivalt:

- Menjén ki!

Az öreg kisompolygott. Egyedül maradtak, közeledtek a holttesthez. Mind a két férfi megfogta az asszony kezét, hogy segítségére legyenek.

- Oh, erős vagyok én! - mondá halkán. - Bizhatnak bennem.

Vad tekintetet vetett a halottaiban is mosolygó álarczra. Kimeredt szemmel nézte-nézte és az a stereotip mosoly egyszerre eltűnt a halott arczáról. Most olyannak látta, a milyennek soha még: iszonyu szenvedés látszott a megfagyott vonásokon. A keserűségnek, a kétségbeesésnek szinte démoni visszatükröződése.

Megrendült és hangos, szinte őrületes sirásban tört ki. Szinte rábukott a halottra. István megfogta a zokogó asszony kezét:

- Jerünk, - mondá - a gyermekek várják!

Egy pár pillanatig kézen fogva, mint egymáshoz tartozók állottak Renner György előtt.

-126-

Az megmerevedett, nyitott szemeivel, mintha rájuk bámult volna.

Az ügyész, a ki szeretett «megfigyelni», észrevette, hogy a megüvegesedett szemgolyóknak még van annyi fényük, hogy ennek a párnak képét visszatükröztették...

X.

A halottat eltemették. Mari magára maradt a gyerekekkel, a kik még egy pár napig emlegették apjukat, aztán nem szóltak róla többé. Elmúlt mindenkinek, nem hiányzott senkinek. Az ujságok irtak róla, helyesebben az ügyéről egyszer-kétszer, kiadták legutolsó levelét, emlékét megtisztították a gyilkosság vádjától, valamelyik lap mint tragikus hőst állította közönsége elé és ha halaványan is, de odafestette mellé Marit, a modern boszorkányt.

István tenni akart valamit a tárczairó ellen, de az asszony lebeszélte:

- Hagyja el, legyen így, maradjon így. A gyerekek érdeke ez, az apjuk hadd maradjon tisztán a világ előtt. Én végre is csak nényük vagyok! Én nem kompromittálhatom őket, akármit is beszéljenek rólam!

És engedte, hogy az egész közvélemény úgy tekintsen rá, mint egy szabadon járó bűnösre.

-127-

- Végre is! - mondá - nekem már nem árt!

Az utolsó napok megint melancholikussá tették. Ugy érezte hogy hiába minden erőlködése, a boldogság örökre leszámolt vele.

Nem egyszer eltagadtatta magát Gyalui István előtt és ezalatt Renner György hátrahagyott írásai között kutatott. Keresett valamit, maga se tudta, hogy mit.

Végre is valami régi orvosi határidőnaptárt talált, a melynek sárga lapjai tele voltak irkálva olyan megjegyzésekkel, melyeket csak ő érthetett.

Tört mondatokban, egy-egy szóval, le volt itt írva a Renner excessivus szerelmének egész története.

Ugy kellett lennie, hogy Renner nem tudott uralkodni magán, és ha szenvedélyéről nem szólhatott senkinek, legkevésbé pedig neki, legalább a mindennap kezében forgó hallgatag könyvnek tett egy-egy tört vallomást.

Szelid, poetikus ömlengésekkel kezdte. Itt még egész mondatok voltak. Rövidebb mondatok következtek azután. Ilyenek:

«Meg kell örülnöm, meg kell ölnöm magamat, hogy meg ne örüljek!»

«Sohse hittem volna, hogy a gázságra is...»

«Miért öljem meg magamat?»

-128-

«A törvény utálat, a társadalmi rend - gaz!»

«Ha hinnék Istenben, a másvilágban.»

«Csak egyszer lenne az enyém!»

«Örökre az enyémnek kell lennie!»

«Mégmérgezni... megölni az egész világot!»

«Mosolygása nem biztatott-e?»

«Ne tedd, ne tedd, ne tedd!»

«Meg van... El vagyok veszve, meg vagyok mentve.»

Érthetetlen, kúsza sorok következtek azután. Egy-egy szó, mely homályos eseményekre vetett fényt.

Mari sillabizálta, olvasta, találgatta: mit jelenthetnek. Lázasan, szinte szédülve nézett ama sötét sziv misztériumaiba. Gyönyörködött annak a kinjaiban? Vagy az iránta táplált pokoli szerelem eleven története kapta meg?

Maga sem tudta már tisztán. A rettenetes dolgok, a melyekbe ártatlan lélekkel került: megmérgezték. Egyszer a kitöltött boszu diadalmas érzése került felül benne, másszor meg a szájalom az iszonyuan megbühödött ember iránt.

Khaosz volt a lelkében, a melyből lassanként két domináns érzés vált ki: két bánat, két halottért.

- Borzasztó vége volt, rettenetesen büntette meg magát! - gyakorta így szólt magához. Néha Gyalui Istvánhoz, a ki ebben az időben elvesztette hatalmát lelke fölött.

-129-

Több, mint egy hónapig tartott ez az állapot változatlanul. A család is, István is valami katasztrófától féltek. Észrevette, elhivatta Istvánt.

Gyászruhában ült az ablaknál, úgy fogadta.

- Meglepi, hogy gyászban vagyok, a gyermekekért!

István rosszkedvűen, de szinte nyers őszinteséggel szólott:

- Meddig tart még ez az erőszakos martiromkodás?

- Attól félek, azt hiszem, hogy örökké.

- Azért hivatott?

- Azért. És hogy nagyon, de nagyon szépen bocsánatot kérjek magától!

- Bocsánatot, ön, tőlem; miért?

- Hogy ilyen vagyok, hogy nem tudok a magáé lenni. De nem vagyok a magamé. Az utolsó idők eseményei szivembe nyomultak, azok élnek bennem és nem én.

- Hisz ez természetes, ki hányná szemére ezt?

- Én magam, de ha csupán ez volna! De van egy más valami, a mit rettegek magamnak is bevallani... Pedig be kell vallanom magának is.

-130-

- El vagyok készülve mindenre!

Mari a férfi vállára tette kezét és nem könyező, de csudálatosan szomorú szeméit reá vetette.

- Oh, hogy szerettem magát, jó isten, hogy szerettem!

- És most?

- Rettegek a gondolattól, de él bennem, de nem lehet elhallgatnom, hogy nem szeretem úgy többé. Nem, ez hazugság, ez kevés: úgy érzem, hogy teher lennék az ön nyakán.

Gyalui István kezeibe rejtette arcát, egy pillanatig gondolkozott, aztán föl pattant helyéről:

- Nem így, hát nem szeret. Nem engedem, hogy beletemetkezzen melanchóliájába. Nekem ígerte, nekem adta magát, szabad akaratából. Az enyém, ez a megmásíthatatlan.

Mari összekulcsolta előtte kezeit:

- Könyörgök magának, engedjen az utamra. Nem szerelemmel, de könyekkel vagyok tele; oh engedje, hogy elsirjam magamban.

István, ha erőszakoltan is, tréfára fogta a dolgot:

- Hát sirunk együtt, siratjuk az egymás nélkül eltöltött esztendőket...

Mindketten elhallgattak. Emlékeztek az aranyos napsütéses multra, talán éppen arra a margitszigeti délutánra, a melyen eligérkeztek egymásnak.

-131-

- Nem az vagyok, a ki voltam - szólalt meg az asszony - rettegek attól, hogy megcsalom magát.

Olyan szomorú, és egyszersmind olyan meggyőző hangon mondta, hogy Istvánnak ajkára fagyott a tréfa.

- Jól van! - mondá. - Hát hagyjuk el egymást, menjünk messze egymástól. Én nem keresem föl magát többé soha, de várom. Ha megunja a gyászt, ha kifárad a magányban, ha le akarja rázni lelkéről a melanchóliát: jöjjön el, mondja meg. Én mindig fogok gondolni magára, és szeretném, ha maga is gondolna arra: van egy férfi, a kit egykor szerettem, a kié voltam egykor; és az enyém még mindig.

Csüggedten is, reménykedve is: nem teszek le a reménységről, hogy el fog jönni.

Kezet fogtak egymással.

- Mit fog tenni? - kérdé a férfi.

- Elmegyek falura, ott várom be, míg fehér lesz a hajam... És maga, hová megy?

- Oh nekem nem is olyan rossz. Nem bucsuzok, elhítem magammal, hogy valami szerencsétlenség ért bennünket, a mi miatt évekre kellett elhalasztanunk az esküvőt...

-132-

Megfogta az ajtó kilincsét. Ott valami jutott eszébe:

- Megcsókolom a gyerekeket maga helyett...

Aztán elment.

Befejezés.

Az élet gondja bekergeti a falut a fővárosba. Hátukon czipelve az élet nehéz keresztjét, mind nagyobb karavánok, szomorú és éhes fáradt és nagy erejű alakok jönnek a mi Budapestünk kapuja elé. Alig tudjuk már befogadni őket.

Alig tudnók, ha nap-nap után nem vonulnának ki közülünk azok, kik pihenni, gyászolni, vagy felejteni akarván, elhagyják a várost és keresnek egy csendes, napsütéses falut.

Oh kedves, szép felvidéki falvak, szalmafedeles vályogfészkeitek kimosolyognak az akác alól. A fehér falak, a kicsiny ablakok, a kizöldelő kerítés: mindez oly barátságos, olyan enyhe. A nagy házak, ha diszesek is: komorak mindig. Itt meg a rongyosak is oly vidámak, félrekapott tetejükkel, kusza garádjukkal olyanok, mint a jókedvű koldus...

Mari egy ilyen fészekben verte föl tanyáját, elhözvén magával a gyerekeket.

Milyen boldog volt az apró nép, otthon voltak végre. (Hiszen a nagy város nem a gyermekek otthona, csak sanyarognak benne.)

-133-

Az aprószentek hamarosan jóbarátságot kötöttek az egész faluval. És a «kis gróf»-ból is olyan parasztgyerek lett, hogy no! Nem aludt többé nappal, maga kérte, hogy mosdassák meg hajnalban és szaladt ki a pástra madártojást keresni.

A gyerekek boldogsága nagyon lassan ragadt rá Marira. Szomorú maradt az eleven mosolygások közepette, és sötét volt, míg körülötte ragyogott minden. Az ég, a vidék, a házak, a parasztok arcza örvendett, hogy ilyen impraktikus, naiv és adakozó uriaszony telepedett közéjük.

Hisz ettől fél falunak meg lehet élnie, akár kaszát se fogjanak többé a kezükbe!

Mari maga se tudta, hogyan történt, de a falusiak e naiv ravaszsága érdekelni kezdte. Kezdetben tetszett neki, később boszantotta.

Igy lopózkodott be hozzá újból a világi gond, és lassan-lassan helyet kívánt magának a tulvilági gondjai között.

Aztán tavasz is lett. Egy gazda reája kötötte - nagy árért - egy pár hold rossz ugarját. Megvette, hogy legyen valami jussa, a miért itt lakik. A földet meg kellett miveltetnie.

Az ekevas belemélyedt a földbe, nézte a barázdát. Ez mulattatta egy kissé. Aztán kikelt benne a buza. Kíváncsian leste, hogy nő. Megérett a kalász, sok volt, szép volt. Ott hallgatta - a gyerekekkel - az aratók esti dalát. Szíve megenyhült, olyan szomorúság fogta el, a mely nagyon is hasonlított a boldogsághoz. Másnapon sirt, sirt, édesen keservesen. Arczra borulva, bezárkózva.

-134-

Aztán tél lett. Sok gabonája volt, el kellett adni. Nem irhatott az apjának, föl kellett mennie a fővárosba személyesen. Egyedül a legjobb végezni az ilyesmit.

De hogy maga, személyesen, egy asszony kössön üzletet, elmenjen tán a börzére is. Pfu!

Elment Gyalui Istvánhoz. Otthon találta.

Nem volt meglepődve.

- Hát megjöttél? Csaknem két évig váráttál...

Kinyujtották egymás felé karjaikat. Megölelték egymást.

A mikor Mari kibujt a férfi karjai közül, az egyszerre meglepetve nézett reá.

- Te, te, mi történt veled? Egészen megváltoztál. Olyan vagy, mint lánykorodban.

Csakugyan, a daczos, elkeseredett, erős vonás nem volt többé ajkai körül. Elmult egészen, vagy csak a nap sütötte le? István nem győzött betelni a nézésével.

-135-

- Kis boszorkányom! - Mit tettél?

Mari elgondolkozott:

- Mit tettem, hogy mit tettem? Nem jót, bizonynyal nem jót; alig emlékezem a multra, mindennap felejték valamit.

Szomorú hangon még, de már kipirosodva, mosolyogva hozzátette aztán:

- Mégis szép az élet... Élni jó... Talán áruság ez, de hisz én nem vétettem a jó Isten ellen, és az

Kirándulás Aranyországba.

-136-
-137-

A nagy Renée nem lett szebb azóta se, hogy asszonysorba lépett. Pedig ezt vártuk tőle, ezt ígértük neki. Érdekes, fakó és fáradt maradt, egészen elütő típus, mint az estély jól táplált, gömbölyű asszonyai. Amint megpillantott, – már messziről – különös mosolylyal intett felém. Nem láttam amióta lányságát elhagyta és valószínűleg erre vonatkozott mosolya is. Olyan arcza volt, hogy egy pillanatig tartó mimikával megkritizálta magát, a házasságot, a férfiakat, az egész életet.

-138-
-139-

Rögtön számon kértem a férjét.

– Nincs, nincs! Karlsbadban van téli kurán. Szegény, hogy unatkozik és én mily szomorú vagyok! – Talán a kelleténél több guny is volt a bánatában, a sóhajában.

Nem bolygattam többé a kérdést. Rátértünk a tárgyra.

– Hol is hagytuk el, amikor utoljára találkoztunk?

– Kicsufoltunk mindenkit. Folytassuk? Én kezdem magán.

-140-

– Beszélhet egész bátran, ez az öreg asszonyság, aki gardiroz, csak tettet, hogy mindent hall, mindent ért. Nem hall, nem ért semmit. A gömbölyű szemei járnak, forognak, mosolyognak egyre, nincs meg benne többé, csak a kíváncsiság. Az anyósom, már kétszer volt tetszhalott, a legjobb lélek a világon.

A kis öreg asszony lehetett vagy hetven éves, de nem volt még egy szál ősz haja. Nem hagyott bennünket el egy pillanatra se, mindig mosolygott és roppant érdeklődéssel hallgatta, mit beszélünk. Egyszer-egyszer tréfás aprehenzióval törülte meg ajkai szélét:

– Ugyan Renée, ugyan!

Leültünk, helyesebben elbujtunk a buffet közelében, úgy néztük az estély hölgyeit, voltak vagy negyvenen. Csunya nem akadt köztük csak kettő, az Otol-lányok. Feketék, kis szeműek, mint a Szent Jakab szőlő. És sárga ruhában! Karonfogva sétáltak le s föl a teremben, mindig együtt, mindig zenéről beszélgettek. A nőtársaság nagyobbik része mulatott a kedves csunyaságokon, nézték őket, örültek nekik, mintha egészen másfajta lettek volna.

– Csak az a bajuk, – mondá Renée – hogy ezek a feketeségek még csak az első generáción gazdagok. Mi többiek, már a másodikon, sőt a harmadikon azok vagyunk. Higyje meg, hogy a gazdagság szépít. És fehérit. Nézze meg, alig talál itt barna arcbőrű asszonyt!

-141-

Csakugyan, hófehér arczok, a hónál is fehérebb női nyakak, karok ragyogtak, vakítottak mindenfelől. Oh nem lehetett itt csufolódni, itt csak bámulni és megrészegegni lehetett. Milyen állak, milyen illat szállott fel a jól táplált, gondozott fehérségekről!

– És a gazdagság nivellál, – szolt Renée az ő tréfásan sentenciózus modorában – nézze azt a négy asszonyt, ottan. Nem rokonok és mégis hasonlítanak egymáshoz. A hajuk egyképpen fényes és puha: napjában háromszor is bedörzsölik tojással. A szemüknek mély, tüzes és epedő kifejezése van, egész nap a diványon fekszenek, álmodoznak, olvassák, most például – a «Bête humain»-t, Baumbachot... Aztán jól élnek, a sok édes tészta, a frissen sült husok, a nyugodt, hosszú álmok a higiénikus hálószobákban...

A nagy Renée maradt a régi, úgy beszélt, mint egy tanár. Folyton általánosított. De a végén mindig kitört belőle a gunyos móka. Most is odafordult az anyósához és megkérdezte:

– Igazam van, ugy-e mama?

A kis öreg asszony megtörülte ajkai szélét és boldogan mondá:

– Igen, persze.

-142-

Szeretett volna még más valamit is mondani, de nem jutott eszébe semmi. Renée hamar felkapta a szót, rámtámadt:

– Hát maga mit keres itt?

– Meguntam a munkát, szeretnék megházasodni gazdagon. Tudja, most divatban van itt ami mesterségünk. Valami ideális irányzat vett erőt a mamákon: autogrammok gyűjtene. A lányok – úgy hallottam – esküt tettek egymásnak, hogy nem mennek férjhez, csak szerelemből. Valami készül itten, szeretnék ott lenni, amikor legelsőbb fölbuzog a forrás.

Jót neveltünk mindketten. Az öregke is nevetett. Nem, sehogysem ment a csufolódás ma és itten. A lakás oly szép volt és a háziúr, aki a magyar kartongyártás körül határozott érdemeket szerzett magának, bebizonyította előttem, hogy a gazdag embereknek is van izlésük néha. Luxuriózus, uri volt minden, ami egy kis gyanut kelthetett, pusztán az, hogy talán egy kissé uribb és pazarabb is volt a kelleténél.

Csakhoggy esti tizre Banner Idát várták. Idát, akit mindnyájan ismerünk az opera páholyából, ahol magas katonatisztek, miniszterek, mágnások is vizitelnek nála. Idát, aki oly nagy lépésekkel jár az utcán, mint egy grófné. Sebesen, egyedül, messziről kíséri egy inas.

A fehér arczok megszinesedtek, a hölgyek hajukat igazgatták, a mint megjelent közöttük. Csak egy félóráig maradt, de roppant kedves volt, mint egy fiatal királyné az udvarhölgyei között. El is ismerte itt mindenki és egy félóráig, amíg itt időzött, egészen megváltozott a társaság, másról beszélgettek, mint rendszeren. Mágnás asszonyokról és versenyekről, politikáról, főpapokról. Csak a két csunya fekete leány maradt változatlanul a muzsikánál.

A nagy Renée ásitott, a mikor az estély fényessége egyszerre eltűnt.

- Vége a szenzációnak; akár haza is mehetünk, álmos vagyok.

Hanem egyszerre fölelevenedett, a társaságban meglátott egy hölgyet, aki eddig mindkettőnk figyelmét elkerülte. Fölkiáltott:

- Ni, ni: O-lym-pi-a! Ismeri?

* * *

Szebb volt valamennyinél. Az arcza fehérebb, a haja feketébb. A szemöldökei csaknem összenőttek, de mégis volt közöttük egy hajszálnyi elválasztó fehér vonal. Füle mellett haja egy-egy fekete pehelyben folytatódott. És e merészségek daczára a legszabályosabb arcz, amit valaha láttam. Sok olyan tulajdonsága, amelyek közül egy is széppé tenne valamely asszonyt. Arcza egyik felén még a konvencionális Ámorgödre is ott mosolygott, de csak diszkrétül, csak jelezve. A tökéletes formájú fülekben két óriási nagyságu brilliant-button ragyogott, gyenge fénynyel boritván el az egész fejet. Mégis, nekem olybá tetszett, mintha csak viaszbaba volna, de olyan, amilyent csak egy elsőrangú szobrász készíthetett, szövetkezzvén valamely nagy festővel.

- Várjon, majd ha föláll! - mondá a nagy Renée, gyönyörűséggel ráfeledkezve a szép asszonyra.

Fölállott; csaknem egy félfejjel magasabb volt itt mindenkinél. És karcsu maradt, talán az egyetlen igazán karcsu az egész nőtársaságban. Pedig látszott rajta, hogy nem visel vállfűzőt, törzse szinte hátrahajlott, amikor ment, lebegve, bájosan, ruganyosan, de olyan szabályosan, mint az a csudálatos beszélőbaba, akit Olympiának hívnak a «Hoffmann meséi»-ben. Fölkiáltottam:

- Olympia!

- De jöjjön s menjünk közelebb. Nézze, hogy mosolyog: egy gép mosolygása. Hogy iszsa a teáját; micsoda tréfaság, hát kell ennek ennie? Hallgassa, hogy beszél.

Csak a szükségesekre szoritkozott, amikor beszélt: «Igen, nem, köszönöm, holnap, a férjem szereti...»

A férje pedig mindig ott volt a nyomában. Egy magas, kissé rideg, de határozottan férfias, vastag fekete bajuszu uri ember.

- Nézze, - szólt Renée halkan, - Coppelins mester hogy kíséri Olympiát, nehogy valami tudatlan ember kárt okozzon benne. Nézze az arczán azt az aggódo vonást, fél, hogy mindjárt kiszül minden!

Egy pillanatra az asszony is, a férfi is el-eltűnt előlük. Renée izgatott lett, csaknem elfeledkezett a formákról, csaknem kézen fogott:

- Nézze, most alighanem baj esett. Siessünk a szomszédaszobába. A beszélőbabát egy kissé magára hagyta a férje, most aligha nem megint megszökik.

- Megszökik, megint? Hát szokta?

- Ugyan, ne tetesse magát, hát nem tudja az Olympia regényét?

A nagy Renée örült, hogy elmondhatta. Hadarva, sok mondatot csak jelezve, mimikával jelezve egy egész történetet:

- Ez a Só Ágnes. Nagyon gazdagok, Dunántul. Olyan lány volt, hogy ostobának és ártatlannak gondoltuk. Azért szerettük, mert olyan szép, utánunk mondott mindent, mint egy madár. Nyáron falun laktak, egy tűzértiszt megszöktette. Egy árva kis katonafi, szőke, mint a kalász...

Egy hétig lehetek csak együtt, csak Kremsig mehetek. Az apja utánuk küldte az irodaigazgatóját, egy fiatal embert. Rájuk talált, a tiszt nem volt otthon, elvitte a lányt, hazahozta, aztán elvette. Elment hozzá, odaadták neki, ez a férje.

- Pfuj! Verekedtek legalább...

- Hogyne; a tiszt sebesült meg.

- És aztán?

- Aztán, már másodfélve élnek békességben. Kicsinyük nincs, a férj szerelmes Olympiába, az pedig kísérleteket tesz olykor, hogy elszökjék. Ha magára hagyják egy pillanatra, akkor megy, mennie kell, mint egy gépnek, amelyet elindítottak. Négyszer próbálta már meg, mind a négyszer visszahozták, jött vissza szépen, nem sirt, nem esett kétségbe, változatlanul nyugodt maradt.

- És mért nem zuzza össze férje az egész búbájós szerkezetet, egy csapással!

A nagy Renée kinevetett.

- Maguk csak mindig beszélnek, hanem amikor cselekedni kéne, futnak utánunk, mint egy kis kutya...

Szidni akart tovább, de egyszerre elharapta a szót, az elhagyatott dohányzó-ablakhoz szaladt:

- Jöjjön! - szólt, csaknem kiáltott.

Az utcán a kapu előtt állott Olympia, hajadon fővel, kivágott estélyi öltözetben. Felhasználta a pillanatot, amíg férje mással beszélt, leszökött, menni akart, mennie kellett! De alig ért a kapuhoz, férje már ott volt mellette. Láttam, mint fogja karon és mint jönnek vissza egy szót sem váltva egymással.

-147-

Egy perc múlva mindketten benn voltak a nagy teremben. Semmi változás rajtuk, legfeljebb a férfi halványabb, és az asszony színesebb egy kissé. Azonban úgy lehet, hogy ez a színes fény az arcán csak a nagy buttonok ragyogása. Itta tovább a teáját és felelt, ha szóltak hozzá: «Igen, nem, köszönöm, a férjem...»

* * *

Engedelmet vettem magamnak a kis siket öreg asszonytól, hogy hazakisérhessem őket. Gyalog mentünk. Oly jól esett járni a ropogó hóban, az ezüstszerű éjszakában. Pompás hideg volt, de oly barátságos hideg! A budapesti nagy ormótlan házak is oly kedvesek ilyenkor, a fehér fővegeikkel, az erkélyeket tartó óriásoknak szakálluk, bajuszok, kalapjuk nő. De legkellemesebb az, hogy az ember a szűz hóra lép, lábának nyomai meglátszanak mindenütt.

Karon kellett fogynom az öreg asszonykát, hogy el ne csuszszék. Renée egy darabig ezen mulatta magát, de csakhamar visszatért Olympiára. Alig néhány lépéssel ment az előttünk, a férje karján. Mily pompás pár, mily szótlanul mentek egymás mellett! Hanem Renée megfigyelte, hogy a férj az Olympia karját odaszoritotta a derekához.

-148-

- Iszonyu állapot, - szóltam akaratlanul, - hisz ez az ember, ha oly aljas nem volna, hőssé lehetne. Talán az is. Eh, a mi mértékünk rossz, ez az ur férfi.

- Ne filozofáljon, - szólt Renée - hanem nézzen oda!

A sarokra mutatott, a hol a gázlámpa alatt hirtelen feltűnt egy fiatal tűzértiszt alakja.

- Ez az, - mondá Renée lázasan, - ez az, a ki elvitte, aki vissza akarja venni. Les rája, megvárja mindenütt, egész éjjel föl és alá jár a háza előtt... Nézze, most halad el előtte Olympia, most egymásra néznek, a férj mereven tekint maga elé, nézze, mily vad az arcza, most ő is a tisztre néz...

- Miért nem mennek egymásra, az egyik megölné a másikat!

- Ne beszéljen, nézze... Most már nem látom őket többé!

Kipirult az izgalomtól, alig tudott beszélni. Az öregke is nagyon komolyan törülte a szája széleit. Ő is nézett maga elé nagy szorgosan.

-149-

A nagy Renée szinte elfelejtette, hogy vele vagyunk, felkiáltott:

- A gazember!

- Ki?

Szánalommal, sőt némi megvetéssel nézett reám:

- Ki lehetne? Senki más csak a férj!

Elhallgatott, talán megbánta, hogy úgy heveskedett. Tréfálkozva fordult az öreg asszonykához, a fülébe kiáltotta:

- Ugy-e mama, igazam van, gazember!

- Az, gazember! - mondá az asszonyság, ámbár nem tudta, miről van szó. De ha tudta volna, akkor se mondott volna mást. Daczára hetven esztendejének, daczára annak, hogy ezek a dolgok már csak úgy rémlettek előtte, mint az ezüstszürke éjben én előttem az Olympia eltűnő, az éjszakával lassankint összefolyó alakja.

Fehér egerek.

-150-

-151-

A rózsaszín orru, fehértestű rettenetes állatok roppantul megsaporodtak az utolsó időben itt Budapesten. Megfordítva történt ezuttal: az élő állat szorította ki a gépet s ma már sehol se látni a fővárosban Cartesius ördögét, amint szerencse levelet huz, lutriszámokkal szolgál. A fizikai eszköznek, a híres filipaksznak a rózsás orru, rózsás farku, fehér és borzasztó kis állat lépett az örökébe.

-152-

-153-

Tíz évvel ezelőtt mindössze négy-öt helyen láttam csak a nyomoruság e picziny szolgálait, ma minden félreeső, de népesebb helyen látom. Iszonyuan elszaporodtak a városban a fehér egerek és azok a vén asszonyok, akiknek napjára elég az a tiz-husz krajczár, amelyet az apró jószág - optimisztikus számítás mellett - megkeres a számukra.

Természetesen levonva a 10-20 krból azt a krajczárt, melyet a kis kenyérkereső száraz zsemlében megeszik.

Mert nincs immár semmiféle üzlet rizikó nélkül.

* * *

Ugy-e fiatal emberek, nekünk mindig különös látvány egy öreg asszony. (Anyánkat kivéve, - az más!) Iszonyu, hogy az asszonyok is megöregednek! A magam részéről sehogyse tudok belenyugodni a természet e rossz ötletébe és amíg egy fehér asszonyképre simul tekintetem, el sem is tudom képzelni, hogy a fehér arc a ráncztól legyen sötét, a barna haj az öregségtől legyen fehér valaha. Tudom, hogy így van, hogy így lesz - és nem nyugszom bele.

-154-

Csodálkozó tisztelettel nézem a vén asszonyokat. És borzalmas bámulattal állok meg egy fehér egeres öregasszony előtt.

Szédítő és titokzatos, hogyan jutottak idáig?

Olyan egyszerűen: cselédek voltak, előregedtek, nem kellett senkinek többé. Az idő elmúlt fölöttük, katonáik elkerültek a másik garnizonba - ahol a legfőbb generalis az ur - és ők egy megspórolt öt forintos utján, egy eladott nagykendő árán: hozzájutottak az ördögös állatkához, aki egy favályucskából szerencselevelet és lutriszámokat huz, darabját két krajczárért...

Adta kis állatja, olyan kedves! Főképp, ha párosával van. Nem pöröl az öreg cselédre, daczára, hogy kenyeret ad neki. Hízolgően buvik meg, szerényen czinczog az aszu melleken. A kebleken, melyekről idegen gyermekek szívták az életet, pénzért. (Férfiak azóta, de hol vannak?) Amelyeken csak rövid néhány napig csügghetett a jogos tulajdonos, aztán elment, eltűnt: vidékre, a legmesszibb vidékre.

-155-

Dehogy akarom megrikatni akár a leglágyabb szívü olvasót is, csak egy statisztikai tanulmányommal hivalkodom: a fehér egerek budapesti birtokosainak nagyrésze: előregedett, támasz nélkül maradt cseléd.

Ugy lehet, nem sütöttem ki ezzel a világra nézve valami különös érdekü dolgot. Talán kompromittálom is magamat, hogy engem érdekelnek ezek a csuf vén asszonyok a még csunyább keresetükkel. Ezek a - minden asszonyi törvény ellenére - szóvalan némberek, akik czimben és rangfokozatban, de keresetben is, sok, sok fokkal állnak a koldusok után.

Bevallom az igazat: sok ismerősöm is van közöttük. Egyiknek-másiknak - például a lánczhyd mellettinek - állandó kuncsaftja is vagyok. Ez a fehér egeres asszonyság talán valamennyiük között legfőbb fokán áll a mesterségének. Hisz benne. Ha nem jön egész nap senki, megszólítja az eget:

- Muerus huzzál! A rózsaszín farku bestia belenyul a vályu női osztályába. (Mert külön férfi osztály is van.) És kihuz egy nyomtatott czédulát, melyet az asszonyság százzámra vásárol Bucsánszky nál, Bagónál. Jól tudja, hogy mi van, mi lehet benne.

-156-

Egy boldog szerelem ígérete és öt lutriszám. Milyen szépen mondja, mily jó számok!

- Okosabb, mint egy pap, egy kanonoknál okosabb! - motyogott a néni.

* * *

Egyszer, őszszel volt, ebben a zuzos hidegben, hihetetlen, hogy csak nem rég: szép őszi estén kimentem Bim-Bim király birodalmába.

A városligeti tüzoltó-térre tudniillik. Talán az utolsó meleg estve volt, már folyton zörgött a lomb lefelé hulltában, de még sokan háltak kint a szabad ég alatt, a friss levegő kedvelői azok, akiknek egy zöld lócza a palotája, tüzhelye, az ágya.

Jó sokáig vigan voltak Bim-Bim király birodalmában. A nép nem akart elválni az ő vasárnapjától, a vasárnapi tarka mulatságától, nem akart aludni, nem virradni a hétfőre, a józan, a komoly hétközi napra.

Végre is a bódék becsukták ajtaikat: a komédiás, a kóczevő, a hasbeszélő, a hintás megszámlálta s hazavitte a sok rézpénzt: a Bim-Bim királynak hűségesen beszolgáltatott adógarasokat.

Egyszerre csendes lett a liget, nem hallottam mást, csak lépteim zaját, a száraz falevél zörgését, amint ágyaztak maguknak kóbor urak, rosszképü csavargók. Hamar megágyaztak, hamar elaludtak és nem törődtek velem, hogy itt jár közöttük valaki és virraszt fölöttük. Jó lelkiismeretü, gyáva nép: a rendőr se bántotta őket; falusi ember lehetett: nézte a csillagok járását. Legfeljebb én rám nézett gyanakodó szemmel; mit keres itt egy jóruhás ember?

-157-

Négy öregasszonyság csendes beszélgetését hallgattam ki. A legfiatalabb nézett ki köztük a legvénebbnek, mert piros olajos kendővel volt bekötve a feje. Hozhatta ezt a divatot a falujából - negyven esztendeje.

Mind a négy asszonyság «fehér egeres» volt. Fehér egér tulajdonosoknak mondom őket, bár az egyik két kopott stigliczmadárral helyettesítette a négylábu albinákat. Tehát szegényebb volt mint a többi, mert a stigliczek, mint szerencselevélhuzók, kimentek a divatból. Az értékük krajczárookra devalválódott, csakis idősebb, más korból való cselédleányok ragaszkodnak hozzájuk. - A stigliczek aludtak, a fehér egerek aludtak, a vén asszonyok beszélgettek.

Egy kövér anyóka elégedetten csörgette a rézpénzét.

- Jó volna inni egy kis édes pálinkát! - mondá.

- De még egy kis lebbencsleves is jó volna, tarhonya benne és egy virsli.

- Kend csak mindég enne! - szólalt meg a kövér asszony.

- Ha valami jó volna! - jegyezte meg a stigliczes asszonyság.

- Haza kéne már menni! Jön kend?

- Megyek, de másfelé. Nem vagyok én olyan uriasszony, nem lakok én Pesten. Nem fizetek én egy hónapra két pengő kovártélyt!

- Csak az a rossz, hogy ha Albertfalvára megy, két krajczárt kell fizetni a hidon.

- Hadd éljen a császár is!

Közben az egyik öreg néember szódavizzel kínálta a többit.

Az olajos kendős különösen nagyott huzott a szifonból.

- No, no, le ne harapja a vasát.

- El vagyok busulva! mondá az öreg asszony.

- Megint a fiával?

- Azzal. Kitanitottam pékmesterségre.

- Hát osztán?

- Csütörtökön mondják, megholt, már úgy mint az elmúlt hétfőn. A János-kórházban.

- Nem hitták a temetésére se?

- Nem. Pedig beleirtam az átréczomat egy könyvébe, amikor ott voltam nála a kórházban, a multkor mondtam, hogy hivassanak, ha kellek. Egy narancsot vittem neki és beirtam a nevemet az olvasó könyvébe. Szóltam az ápolónénak...

- Kellett volna neki adni husz krajczárt!

- De hát azért elhihattak volna...

- Nem találták a könyvet, nyilván, - mondá a stigliczes asszonyság.

* * *

Nem szép tőlem - tudom - hogy úgy helyezem ide a fehér egereket, mint az asszonyi nyomor allegorikus alakjait. Az igaz, hogy szinte alkalmasak erre most, hogy oly roppant mód elszaporodtak itt Budapesten.

A három-négy rakás alma, amelyet egész nap árul egy vén dilettáns kofa, és jó ha egész napon át tiz krajczárnyi hasznot szerez vele, kiment a divatból.

Az asszonyok nehezen adják magukat a koldulásra - kevés hozzá a filozófiájuk talán? És inkább, mintsem hogy a könyörület szivekre appelláljanak, a szerelmet és szerencsét óhajtó keblekbe helyezik a ő bizodalmutukat.

Egy pár fehér egér, egy vályu, száz czédula: no ez már elég lesz nekik erre az életre.

De hol veszik a fehér egeret? Kivel tanítják be? Egymástól csereberélik? Az egyik meghal és a másik megveszi az örökségét? De kitől? Kik az örökösök?

És hogy van-e adó ezen a különös iparágon? Gondolt-e már erre a fővárosi tanács, vannak-e ez irányban valami tervei?

* * *

Kiváncsiság ez, sőt talán naivság is, hogy kérdem: mi lesz a dolgozni nem tudó, vagyontalan, támasz nélkül álló, bizonyára kellemetlen külsejű, de még is csak élő, előregedett fővárosi cselédekből? T. i. mielőtt meghalnának.

Mert hisz fehér egér még se jut mindegyikre és valamiből mégis csak élni kell odáig.

Élni! Hat krajczárért kávé ebédre, háromért turó vacsora, aztán ruházatra is kell. Egy pakli dohány, valami ismerős figurás favágónak, aki összeszögezi a fehér egér palotájának kereszt lábait...

Azonfelül lakás, e földi életben és még azontul is. A temetési költségre spórolni...

Spórolnak rá, a legtöbb a szájától vonja el, hogy temetésére legyen. Ez mánia, ez valami képtelen ostobaság, tudom, de nem értem.

Vörös szemü, okos kis fehér egerek, huzzatok szegény öreg asszonyoknak sok szerencseczédulát, keresetek nekik sok, sok garast szép ezüstveretü, túll szemfödőre, fehér gylcs halotti szoknyára valót!

TARTALOM.

-161-

Mari	5
Kirándulás Aranyországba	137
Fehér egerek	151

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

45	ingerlő, Ez volt	ingerlő. Ez volt
86	tértek, De	tértek. De
104	de de nem tudott	de nem tudott
107	belekepaszkodott a férfi	belekapaszkodott a férfi
114	rettegett fegyver	rettegett fegyver
116	visszafordult, odalépett	visszafordult, odalépett
117	szegény aszonynak	szegény asszonynak
133	hamarosan jábarátságot	hamarosan jóbarátságot
154	hozájutottak az	hozzájutottak az

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK REJTELMEK (2. KÖTET) ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid

the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of

obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.